

ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΣΤΕΦ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ Δ.Ε

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΡΗΝΕΣ ΣΤΗΝ
ΟΡΕΙΝΗ ΗΛΕΙΑ»**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ : ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΜΠΟΥΛΟΥΤΑ

ΕΙΣΗΓΗΣΗ-ΕΠΙΒΛΕΨΗ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΑΡΕΛΙΔΗΣ
ΔΡ ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ -
ΠΟΛΕΟΔΟΜΟΣ
ΑΝΑΠΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το νερό , πολύτιμη πηγή ζωής , αποτελούσε και αποτελεί πρωταρχικό αγαθό για την ανάπτυξη τόσο του φυσικού περιβάλλοντος, όσο και του ίδιου του ανθρώπου. Έχοντας κατανοήσει την αξία του ήδη από πολύ νωρίς και διαπιστώνοντας ότι δεν μπορεί να ζήσει χωρίς το υδάτινο στοιχείο, ο άνθρωπος έχτιζε τους οικισμούς του κοντά σε θάλασσες, λίμνες, ποτάμια. Προκειμένου μάλιστα να προμηθεύεται και να χρησιμοποιεί ευκολότερα το νερό δημιουργούσε κατασκευές, όπως οι κρήνες, που είχαν κύριο σκοπό τη λήψη, τη συγκέντρωση και τη φύλαξη του υπερπολύτιμου νερού.

Οι κρήνες εκτός από τον πρακτικό και λειτουργικό τους ρόλο για την φύλαξη του νερού, εξήραν την φαντασία των Ελλήνων και καλλιέργησαν αμέτρητες δοξασίες που σχετίζονται με το υδάτινο στοιχείο. Απέκτησαν υπερφυσικές ιδιότητες, ενώ θεωρήθηκε ότι κατοικούνται άλλοτε από όμορφες νεράιδες και άλλοτε από τερατόμορφα πλάσματα, έτοιμα να τιμωρήσουν όσους προσπαθούν να πιουν από την πηγή που προστατεύουν.

Στην εποχή μας, αν και υδρευτικά δίκτυα έχουν αντικαταστήσει τις κρήνες φαίνεται πως οι τελευταίες διατηρούν την αίγλη τους, την μυστηριακή τους μορφή κι αναβιώνουν με την γραφικότητά τους την παράδοση. Οι κρήνες λοιπόν φαίνεται ότι έπαιζαν και εξακολουθούν να παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων. Πιο γραφικές, παραδοσιακές και προσιτές από τα σύγχρονα μέσα ύδρευσης, αναβιώνουν

μύθους αλλά και μετουσιώνουν ελπίδες στους ανθρώπους, που διαρκώς αναζητούν την ποιότητα ζωής τους μέσα από το υγρό στοιχείο.

Σε αυτή την εργασία, μου δίνεται η ευκαιρία να παρουσιάσω μερικές από τις κρήνες που βρίσκονται στα ορεινά χωριά του Νομού Ηλείας. Οι περισσότερες «ξεχασμένες» όχι όμως από τους κατοίκους που με καμάρι μου υπέδειξαν που βρίσκεται η «βρύση τους», άλλες ανακατασκευασμένες και άλλες χρήσιμες ακόμα, καθώς άνθρωποι από διάφορα μέρη της Ελλάδας έπαιρναν καθαρό πόσιμο νερό για τα σπίτια τους.

Σε αυτό το σημείο θεωρώ σημαντικό να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που με βοήθησαν και μου έδωσαν αρκετά χρήσιμα στοιχεία για αυτή την εργασία. Θα ήθελα λοιπόν να ευχαριστήσω :

Την εταιρεία **ΗΛΕΙΑΚΗ ΑΕ**

Τον διευθυντή του σχολείου δεύτερης ευκαιρίας **Κ. ΚΟΤΣΑΝΑ**

Τον δήμαρχο της Ανδρίτσαινας **Τ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟ**

Την υπάλληλο της **Δημόσιας Βιβλιοθήκης Ανδρίτσαινας**

Τους υπαλλήλους της **Βιβλιοθήκης Πύργου**

και όλους τους κατοίκους των χωριών που επισκέπτηκα και μου έδωσαν με χαρά τις απαραίτητες πληροφορίες.

A. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

A1. ΝΕΡΟ: ΓΕΝΝΗΤΩΡ ΤΩΝ ΠΑΝΤΩΝ

Η απόλυτη σύνδεση του ανθρώπου με το νερό, το πρωταρχικό αυτό στοιχείο της ζωής, διαπιστώνεται σε όλες τις φάσεις της ανθρώπινης εξέλιξης και σε όλες τις εκδηλώσεις της ανθρώπινης ζωής. Στη μυθολογία γεννήτωρ των πάντων αναφέρεται ο Ωκεανός και δεσπόζουν τα μυθικά πρόσωπα του Πόντου, του Νηρέα, του Πρωτέα, του Τρίτωνα, όλα συνδεδεμένα με το νερό. Στη φιλοσοφία ο Θαλής, πρώτος εκπρόσωπος της Ιωνικής φιλοσοφίας και ένας από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας, παρατηρώντας ίσως ότι η τροφή όλων είναι υγρή, ότι το νερό φέρνει μέσα του ζωή και ευνοεί την ανάπτυξή της, διατύπωσε την άποψη ότι « το ύδωρ είναι η αρχή όλων των πραγμάτων ». Ο Θεοφάνης υποστήριζε « γη και ύδωρ παντ' έσθ' όσα γίνονται φύονται », και ο Εμπεδοκλής θεώρησε το νερό ένα από τα τέσσερα ριζώματα, που μαζί με άλλα τρία :(τη γη, τον αέρα και τη φωτιά) συνθέτουν το σύμπαν. Αργότερα βρίσκουμε το ευαγγελικό « ζων ύδωρ », το « αθάνατο νερό » του παραμυθιού και ένα σωρό ακόμα μύθους και λατρείες, παραδόσεις, έθιμα και δεισιδαιμονίες, που έχουν πυρήνα τους το νερό ή συνδέονται μ' αυτό.

Για πολλούς αιώνες οι φυσικές πηγές των λιμνών και των ποταμών αποτέλεσαν τον μοναδικό τρόπο εφοδιασμού του απαραίτητου προς το ζην νερού. Οι άνθρωποι το μετέφεραν σε μεγάλα δερμάτινα φλασκιά, σε δοχεία ξύλινα ή πήλινα και

το αποθήκευαν σε αγγεία για τις ανάγκες τους, μέσα στα σπίτια τους. Η γειτνίαση άλλωστε με φυσικούς υδάτινους πόρους ήταν προϋπόθεση για τη δημιουργία οποιασδήποτε οικιστικής εγκατάστασης από τους προϊστορικούς ακόμη χρόνους.

Πηγές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους θεωρήθηκαν τόποι θεϊκοί και λατρεύτηκαν για το αγαθό που παρείχαν. Γύρω τους πλέχτηκε ολόκληρη μυθολογία με νύμφες και ημίθεους που τριγυρνούσαν σε αυτά τα μαγικά μέρη και δόξαζαν το πολύτιμο νερό.

A2. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Με την πάροδο των αιώνων οι φυσικές πηγές άρχισαν να διαμορφώνονται ως αρχιτεκτονήματα τόσο για την καλύτερη εξυπηρέτηση των κατοίκων μιας περιοχής, όσο και για οικονομικότερη διαχείριση του νερού.

Απαντούν σε διάφορους τύπους. Ο απλούστερος είναι αυτός με μια μόνο διαμορφωμένη εκροή από όπου τρέχει το νερό, συνήθως απευθείας πάνω στην πηγή.

Της κρήνης, ως τεχνολογικού επινοήματος, προηγήθηκαν τα πηγάδια. Ωστόσο, λειτουργική ιστορία και σημειολογία και των δύο, από τον χρονικό ορίζοντα της πρώτης τους συνύπαρξης και εξής, βαίνουν παράλληλα, επικαλυπτόμενες, και βέβαια βρίσκονται σε σχέση παραπληρωματικότητας.

Επισκοπώντας διαχρονικά τις κρήνες, με αφετηρία την αιγαιακή προϊστορία και δεύτερο σταθμό τα ομηρικά έπη, καθώς και την εικονογραφία που ακολούθησε, διαπιστώνει

κανείς αβίαστα ότι η πορεία από το πραγματικό στο συμβολικό, από το ορατό στο αόρατο, από το σημαίνον στο σημαινόμενο, υπήρξε ουσιαστικά η ίδια ανά τους αιώνες, παρά τις διαδοχικές επιστρωματώσεις και τις αναμενόμενες έτσι κι αλλιώς παραλλαγές και αποκλίσεις.

Αν το συμβολικό περίβλημα της κρήνης γιγαντώθηκε τόσο, είναι γιατί η σημασία του νερού, με τους όρους επιβίωσης, υπήρξε πάντα πρωτεϊκή. Αυτό στην ιστορία του πολιτισμού, το ύψιστο κριτήριο επιλογή ενός τόπου για μόνιμη εγκατάσταση, ενώ ο πρώτος δαμασμός και έλεγχός του μέσα στον ίδιο τον οικιστικό ιστό ή στις παρυφές του σηματοδότησαν ένα προηγμένο στάδιο κοινωνικού βίου. Η δημόσια κρήνη, στην προκειμένη περίπτωση, προϋποθέτοντας, ως έργο κοινωφελές, έναν σοβαρό προγραμματισμό, σύμπνοια και συνεργασία όχι μόνον για την κατασκευή της, αλλά και για τη συντήρησή της, έγινε συνεκτικό υφάδι της κοινότητας, κι ακόμη πραγματικός όσο και συμβολικός χώρος κοινωνικής σύγκλισης, ιδίως δε των γυναικών, ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους.

A3: ΚΡΗΝΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η Πολιόχνη της Λήμνου, το παλαιότερο και σημαντικότερο αυτό μόρφωμα πρώιμης αστικοποίησης στον αιγαιακό χώρο, οφείλει την υδρευτική της αυτάρκεια στα δυο λιθεπένδυτα πηγάδια της, θαυμαστά για την 3^η χιλιετία π.Χ. μνημεία οικοδομικής τέχνης και υδρομαστευτικών γνώσεων, τα οποία είχαν ανοιχθεί σε καίρια σημεία του οικιστικού ιστού,

πάνω στην κεντρική οδική αρτηρία, με υποτυπώδεις πλατείες γύρω τους για την απρόσκοπτη άντληση νερού και την ανετότερη διακίνηση του κόσμου. Από την μινωική Κρήτη του 16^{ου} και του 15^{ου} αιώνα π.Χ., και κυρίως από τα ανάκτορα Κνωσού και Ζάκρου, ξέρουμε ότι οι κρήνες οριοθετούνται πλέον με υπέργειες, κτιστές κατασκευές που στεγάζουν το αναβλύζον ύδωρ, καθώς και τις εκεί δραστηριότητες, ενώ στις μυκηναϊκές ακροπόλεις της ηπειρωτικής Ελλάδας οι κρήνες, με σημαντικότερη την Περσεΐα των Μυκηνών, μπορεί να είναι περίπλοκες και υπόγειες που, όπως και τα πηγάδια της Πολιόχνης, εξασφάλιζαν ύδρευση κατά τους χαλεπούς καιρούς μιας ενδεχόμενης πολιορκίας.

Στον Όμηρο βρίσκουμε αρκετές φορές τη λέξη «κρήνη» και τις πρώτες αναφορές για τις τοποθεσίες που βρίσκονταν και τις σχέσεις των ανθρώπων μ' αυτές. Στην Ιλιάδα αναφέρει δυο συγκεκριμένες κρήνες, τη Μεσσηΐδα και την Υπέρεια, που η θέση τους δεν έχει εντοπιστεί ούτε από τη φιλολογική κριτική, ούτε από την αρχαιολογική έρευνα. Στην Οδύσσεια αναφέρει δυο κρήνες που βρίσκονταν σε οικισμούς.

Πρώτη φορά μας εισάγει ρητά πλέον η Οδύσσεια στο θρησκευτικό-συμβολικό περίβλημα της κρήνης με την αναφορά στα αγαθοποιά πνεύματά της. Τις κρηναίες νύμφες, κόρες του Δία, επικαλείται ο Εύμαιος, υπενθυμίζοντας τις θυσίες που ετέλεσε για χάρη τους παλιά ο Οδυσσέας ενώ λίγο πιο πάνω, στο περιβάλλον της μεγάλης ιθακήσιας κρήνης, αναφέρεται ιερό άλσος και βωμός των νυμφών, όπου θυσίαζαν όλοι οι οδίτες.

Ένα δραματικό επεισόδιο των Τρωικών, ο άγριος φόνος του μικρού γιου του Πριάμου, του Τρωίλου, από τον Αχιλλέα ανοίγει στην ουσία τον πλούσιο εικονογραφικό κύκλο της κρήνης κατά τον πρώιμο 6^ο αιώνα π.Χ., με αποκλειστική σχεδόν την ανάπτυξή του στην αγγειογραφία.

Από το τέλος του Ζ' αιώνα π.Χ. και ως τη ρωμαϊκή εποχή η δημόσια κρήνη παίρνει ουσιαστική θέση ανάμεσα στις κατασκευές κοινή ωφέλειας των πόλεων. Η παροχή νερού σε κάθε σπίτι χωριστά, εκτός φυσικά από το πηγάδι, ήταν άγνωστη. Αν το νερό βρισκόταν μακριά, το διοχέτευαν στις κρήνες με υδραγωγεία, όπως το περίφημο υδραγωγείο του Ευπαλίνου στη Σάμο, το υδραγωγείο των Μεγάρων, το πώρινο υδραγωγείο των Αθηνών που τροφοδοτούσε την ονομαστή Εννεάκρουνο κ.α. Οι ακροπόλεις των Μυκηνών, της Τίρυνθας και των Αθηνών είχαν εγκαταστάσεις με μορφή κλιμακωτών σηράγγων που οδηγούσαν από το εσωτερικό του τείχους σε υπόγειες πηγές ή φλέβες νερού και εξασφάλιζαν την ασφαλή και άνετη ύδρευση του φρουρίου σε περίπτωση πολιορκίας.

Οι περισσότερες αρχαϊκές και κλασικές πόλεις είχαν τοπικές πηγές στο κέντρο τους και αυτός πιθανότατα υπήρξε ένας από τους βασικούς λόγους ανάπτυξης μιας πόλης, γύρω από την πηγή. Η όψη των κρηνών ήταν αρχικά απολύτως εργονομική, σταδιακά όμως, καθώς αποτελούσε σημείο αναφοράς δημοσίων χώρων, άρχισε να γίνεται περισσότερο σύνθετη και να αποτελεί μέσον επιβολής εξουσίας του εκάστοτε άρχοντα της πόλης.

Η αρχαιότερη μνεία για κρήνη βρίσκεται στην οδύσσεια του Ομήρου, όπου για την ακρίβεια αναφέρονται δύο κρήνες-πηγές: μια στον κήπο και μια στην αυλή από όπου παίρνουν νερό οι πολίτες. Το αρχαιότερο κτίσμα πάντως χρονολογείται αρκετούς αιώνες αργότερα, γύρω στα μέσα του 7^{ου} αιώνα π.Χ., στην Ολυμπία και ήταν διαμορφωμένο με λεοντοκρούνους.

Η αρχαιότερη κρήνη στην Αθήνα ανασκάφτηκε στην Πνύκα, επίσης σε άμεση γειτνίαση με την παλιά Αγορά. Τον 2^ο αιώνα π.Χ. ανεγέρθηκε μια κρήνη με κόγχες κοντά στη Νότια Στοά II και μια ακόμη μικρότερη με θόλο κοντά στο Βουλευτήριο.

Με την πάροδο των χρόνων ορισμένα οικοδομήματα κρηνών γίνονται ολοένα και πιο περίτεχνα και τις περισσότερες φορές συνδυάζονται με ένα ολοκληρωμένο σύστημα άντλησης και αποθήκευσης νερού. Ανάλογα με τις εκάστοτε οικονομικές δυνατότητες της πόλης ή των ιδιωτών που τις προσέφεραν, ακολουθώντας τις επιταγές κάποιας αρχιτεκτονικής παράδοσης ενός τόπου ή ανάλογα με την εποχή και βεβαίως σε απόλυτη συνάρτηση με τα υλικά μιας περιοχής, απαντούν κρήνες: με ένα πτερό (μονόπτεροι) σε ευθύγραμμη ή κυκλική διάταξη στον τύπο της εξέδρας, ή με ορθογώνιες ή ημικυκλικές κόγχες, από όπου με λεοντοκρουνοίς ή από απλούστερες εκροές έτρεχε διαρκώς το πολύτιμο νερό, την απρόσκοπτη ροή του οποίου εξασφάλιζαν συνήθως με μια ή περισσότερες δεξαμενές ενσωματωμένες υπογείως ή σε παράπλευρη θέση στο κυρίως οικοδόμημα της κρήνης.

Κρήνες με ένα πτερό απαντούν στην Ολυμπία (η εξέδρα του Ηρώδη του Αττικού) και στο Άργος όπου το μονόπτερο

οικοδόμημα θεωρείται Νύμφαιο, ιερό δηλαδή των Νυμφών. Ένας τύπος κρήνης είναι και αυτός του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. στη Θεσσαλονίκη, κοντά στις ρωμαϊκές θέρμες που ανασκάφτηκαν στα νότια της Αγίας Σοφίας.

Στην κλασική και την ελληνιστική εποχή κτίζονται κρήνες μέσα στις πόλεις, που εξυπηρετούν την ανάγκη άντλησης νερού, αλλά έχουν και ωραία αρχιτεκτονική μορφή. Ο παραδοσιακός τύπος των δημοσίων κρηνών μέχρι αυτή την εποχή ήταν :κάτοψη τετράγωνη ή σε σχήμα Γ , ένας τοίχος με κρουνούς σε σχήμα λεοντοκεφαλής, απ' όπου έτρεχαν τα νερά σε μία γούρνα και μπροστά μια κιονοστοιχία-πρόσοψη. Αργότερα οι κρήνες-κτίρια διατηρούν αυτό το γενικό σχήμα, αλλά είναι διακοσμημένες με περισσότερα αρχιτεκτονικά στολίδια και μερικές φορές μπροστά στο κυρίως κτίσμα υπάρχει μία αυλή. Η κρήνη λοιπόν από τα αρχαία χρόνια γίνεται απαραίτητο λειτουργικό αλλά και καλλιτεχνικό στοιχείο και συνδυάζεται με τις ανάγκες της καθημερινής ζωής. Εξυπηρετεί την καθημερινή ύδρευση πρώτα-πρώτα.

Για την καλή λειτουργία των κρηνών είχαν θεσπιστεί και οι κατάλληλοι θεσμοί. Στην Αθήνα υπήρχε επιμελητής κρηνών, ενώ στην Πέργαμο, στους ελληνιστικούς χρόνους, υπήρχαν «αστυνόμοι», οι οποίοι επόπτευαν για την καλή λειτουργία των κρηνών και απαγόρευαν τη χρήση τους για πότισμα ζώων, για τα οποία υπήρχαν άλλες σχετικές κατασκευές. Ο Πλούταρχος μαρτυρεί επίσης ότι ο Θεμιστοκλής διετέλεσε επιστάτης των υδάτων. Σε περιοχές μάλιστα άνυδρες, όπως η αρχαία Αθήνα, από τον 4^ο αιώνα π.Χ. υπήρχε ειδικός υπάλληλος, ο «επιστάτης των κρηνών», που

παρακολουθούσε το σοβαρό πρόβλημα της ύδρευσης. Το αξίωμα ήταν τόσο σπουδαίο, που η εκλογή του γινόταν με ψηφοφορία. Ψήφισμα μάλιστα του 399 π.Χ., τιμά τον Πενθέα από τον δήμο Αλωπεκής «αρετής ένακα και δικαιοσύνης περί την επιμέλειαν των κρηνών». Οι κρήνες χρησιμεύουν ακόμη ως χώροι καθαριότητας και καλλωπισμού ανδρών και γυναικών, όπως φαίνεται σε αγγειογραφίες του 6ου και 5ου αιώνα π.Χ., αλλά εκπληρώνουν και άλλες κοινωνικές λειτουργίες, καθώς ήταν αναγκαστικά σημεία συνάντησης και επικοινωνίας των ανθρώπων. Από τις πιο παλιές ελληνικές κρήνες, λείψανα των οποίων σώζονται ακόμη και σήμερα, αναφέρουμε την Περσεία των Μυκηνών, την Εννεάκρουνο των Αθηνών, την Πειρήνη και τη Γλαύκη της Κορίνθου της Φιγαλείας, των Λυκοσούρων κ.α.

Στη ρωμαϊκή εποχή υπερίσχυσε η δημόσια κρήνη με αποκλειστικά ωφελιμιστικό χαρακτήρα. Οι πόλεις εκείνης της εποχής ήταν σπαρμένες από απλές πέτρινες λεκάνες κατά μήκος των δρόμων και στα σταυροδρόμια, στις οποίες διοχετευόταν το νερό από ένα εκτεταμένο δίκτυο αγώνων. Την εποχή αυτή όμως οι μεγάλες και πυκνοκατοικημένες πόλεις που δημιουργήθηκαν απαιτούν όλο και περισσότερο νερό και υποχρεώνουν τους αρχιτέκτονες να κατασκευάσουν μεγάλα υδραγωγεία, πολλά από τα οποία είναι περίφημα έργα τεχνικής, που διοχετεύουν νερό και λύνουν με αξιοθαύμαστο τρόπο το πρόβλημα της ύδρευσης των μεγάλων πόλεων. Επιπλέον την ίδια εποχή δημιουργήθηκαν και οι θέρμες, χαρακτηριστικό ρωμαϊκό κτίριο κατασκευασμένο ειδικά για τις εγκαταστάσεις των λουτρών, που πλαισιωνόταν όμως και

από άλλα παραρτήματα (παλαίστρα, εξέδρες, βοηθητικούς χώρους, ακόμα και βιβλιοθήκη) και χρησίμευε ως τόπος συνάντησης της ρωμαϊκής κοινωνίας. Έτσι λοιπόν οι μεγάλοι αγωγοί κατευθύνονταν προς τις θέρμες και τα κρηναία οικοδομήματα, που γνωστά ως νυμφαία (από την αρχαιότητα οι ονομαστές πηγές έπαιρναν το όνομα της νύμφης που κατοικούσε εκεί).

Α4. ΤΥΠΟΙ ΚΡΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Ως προς τους χρήστες διαιρούνται σε δυο κατηγορίες: σ' αυτές που χρησιμοποιούσε το κοινό και σε εκείνες που εκμεταλλεύονταν αποκλειστικά οι νερουλάδες, οι σακάδες (saka), οι οποίοι μετέφεραν από τις βρύσες το νερό στα σπίτια. Απαγόρευαν συνήθως στους νερουλάδες, και ιδιαίτερα σ' αυτούς που χρησιμοποιούσαν άλογα για τη μεταφορά του νερού, να γεμίζουν τα δερμάτινα ασκιά τους από δημόσιες βρύσες, γιατί καταρχήν έπρεπε να εξασφαλιστεί το νερό του τοπικού πληθυσμού, για τον οποίο είχε κατασκευαστεί η βρύση. Γι' αυτό και συχνά οι ιδρυτές στις επιγραφές που κοσμούσαν τις κρήνες απαγόρευαν στους σακάδες να παίρνουν νερό από το αφιέρωμά τους. Στις επιγραφές χαράσσονταν και κατάρες για τους σακάδες που δεν σέβονταν την επιθυμία του αφιερωτή και τις ανάγκες των κατοίκων της γειτονιάς.

Αλλά και ως προς την τροφοδοσία, δύο είναι οι κατηγορίες στην πρώτη ανήκαν όσες τροφοδοτούνταν με νερό ιδιωτικών

πηγών, που ανήκαν σε άτομα (μούλκια) ή βακούφια και στη δεύτερη όσες έπαιρναν το νερό από το υπάρχον αρδευτικό σύστημα, που ανήκε στο δημόσιο.

Ως προς την αρχιτεκτονική τους μορφή κατατάσσονται στις εξής ομάδες:

Εντοιχισμένες βρύσες: ενταγμένες στους τοίχους κτιρίων, κήπων και αυλών είχαν την δεξαμενή του νερού στο πίσω μέρος του τοίχου.

Γωνιακές βρύσες: χτισμένες σε γωνιές δρόμων, είχαν στην αρχή μια επιφάνεια ως πρόσοψη, αργότερα απέκτησαν δυο και τρεις.

Σεμπίλια: περίπτερα που στην πρόσοψή τους είχαν καγκελόφρακτα ανοίγματα, από όπου ειδικοί υπάλληλοι, οι σεμπελτζήδες, δένειμαν στους διαβάτες μέσα σε κούπες νερό, σερμπέτια, χυμούς φρούτων.

Βρύσες σε πλατείες: αυτόνομη κτιριακή κατασκευή που θύμιζε κιόσκι, ήταν ελεύθερη από τις τέσσερις πλευρές και συνδύαζε τις περισσότερες φορές βρύση και σεμπίλι, όπου δερβίσηδες πρόσφεραν νερό στους περαστικούς.

Βρύσες προσευχής: δίπλα σε αυτές τις βρύσες είχαν κατασκευαστεί ταρατσες που ήσαν τόποι προσευχής. Βρίσκονταν κοντά σε δρόμους караβανιών, σε σταθμούς για να μπορούν οι ταξιδιώτες να εφοδιαστούν με νερό.

Εσωτερικές βρύσες: τις βρίσκουμε σε κεντρικές αίθουσες παλατιών και πολυτελών κατοικιών.

Κολονάτες βρύσες: εμφανίστηκαν τον 18^ο αιώνα και αντικατέστησαν στις βρύσες των πλατειών

Σέλσεμπιλ: πρόκειται για ένα είδος στεγασμένου συντριβανιού στους κήπους πολυτελών κατοικιών.

B. ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ

Ο αρχιτεκτονικός τύπος των παραδοσιακών κρηνών της Πελοποννήσου παρουσιάζει αρκετές ποικιλίες και παραλλαγές στη μορφή, στην κατασκευή και στην διακόσμηση. Όλες βέβαια οι παραδοσιακές βρύσες είναι πέτρινες ή μαρμάρινες κατασκευές άλλοτε αυτοτελείς και ανεξάρτητες και άλλοτε ενταγμένες σε κάποιο άλλο κτίσμα ή ενσωματωμένες σε έναν απλό τοίχο.

Μπορεί να είναι ανοιχτές, κατασκευές δηλαδή που καταλήγουν συνήθως σε ένα αέτωμα ή τοξωτό υπέρθυρο χωρίς στέγη, και σκεπαστές, σκεπασμένες δηλαδή με θόλο, με κολόνες ή οποιοδήποτε άλλο τρόπο. Ανοιχτές αυτοτελείς βρύσες βρίσκουμε συνήθως σε δρόμους μέσα ή έξω από τους οικισμούς και σε πλατείες. Τις περισσότερες φορές όμως είναι φτιαγμένες σε κάποιους αναβαθμούς του εδάφους ή ενσωματωμένες σε τοίχους, σε εκκλησίες ή σε κάποιο άλλο δημόσιο κτίσμα. Η μορφή και τα σχήματά τους είναι ποικίλα. Συνήθως είναι καμαρωτές με μία ως έξι καμάρες ομοιόμορφες κατά κανόνα και με μέγεθος μίας μικρής ή μεγάλης πύλης. Άλλοτε είναι τοξωτές, έχουν δηλαδή σχήμα τοξωτής πύλης σε μεγάλο πλάτος και ύψος. Βρίσκουμε όμως και βρύσες με απλή επίπεδη επιφάνεια, τετράγωνη ή παραλληλόγραμμη, που μπορεί να καταλήγει σε τοξωτό ή δίρριχτο αέτωμα, καθώς και τετράπλευρες στήλες με

κρουνοὺς σε κάθε τους πλευρά. Σε όλους τους τύπους η πρόσοψη είναι πάντα επιμελημένη με γείσα, εσοχές και εξοχές, απομιμήσεις κιόνων και άλλα σχήματα, που σε συνδυασμό με τις γούρνες και τους κρουνοὺς από όπου τρέχει το νερό δίνουν τον ιδιαίτερο τύπο κάθε βρύσης.

Οι σκεπαστές είναι συνήθως αυτοτελή κτίσματα στεγασμένα με θόλο βάθους 2-3 μέτρων. Μερικές φορές βρίσκονται σε χαμηλότερο επίπεδο από εκείνο του εξωτερικού χώρου, οπότε πέτρινα σκαλιά οδηγούν στο δάπεδό τους. Οι θόλοι μπορεί να είναι και δύο, παράλληλοι και ομοιόμορφοι με ίσο ή και διαφορετικό μέγεθος. Στο βάθος του θόλου βρίσκονται οι πέτρινες γούρνες ή κρουνοί, πέτρινοι ή σιδερένιοι, από όπου τρέχει το νερό. Στη μία ή και στις δύο πλευρές του θόλου υπάρχουν συνήθως πέτρινα πεζούλια, ειδικοί χώροι για τις «πλύστρες», όπου οι γυναίκες έκαναν την μπουγάδα τους, και οι θυρίδες στους τοίχους για να βάζουν τάσια, σαπούνια και διάφορα άλλα αντικείμενα. Οι στέγες επίπεδες, δίρριχτες ή κυρτές, είναι συνήθως καλυμμένες με πλάκες. Το νερό τις περισσότερες φορές σε αυτού του είδους τις κατασκευές αποθηκεύεται στο πίσω μέρος της βρύσης, σε ιδιαίτερο θάλαμο θολοσκέπαστο κι αυτόν με κατάλληλη δεξαμενή. Άλλες φορές όμως η δεξαμενή του νερού βρίσκεται κάτω ακριβώς από το θόλο της βρύσης και λειτουργεί ως πηγάδι. Στην περίπτωση αυτή υπάρχει πέτρινο στόμιο που ασφαλίζει με καπάκι, είτε διαχωρίζεται από το βατό μέρος της βρύσης με ένα χαμηλό διάφραγμα.

Τα υλικά ο λαϊκός τεχνίτης τα βρίσκει από το άμεσο περιβάλλον. Από τα βουνά γύρω του παίρνει την πέτρα ή το

μάρμαρο. Σπάνια τη χρησιμοποιεί ακατέργαστη. Συνήθως οι πελεκάνοι λαξεύουν με επιμέλεια και υπομονή τις πέτρες δίνοντάς τους σχήμα τετράγωνο, παραλληλόγραμμο ή πολυγωνικό για τις προσόψεις, τραπεζοειδές για τις αψίδες, τα τόξα και τις καμάρες, ευρηματικά σχήματα για το γείσο, την οροφή, τη στέγη. Με ξεχωριστή τέχνη και επιμέλεια οι πελεκάνοι δούλευαν τις γλυπτές γούρνες, που χρησίμευαν κυρίως για το πότισμα των ζώων, αλλά τις περισσότερες φορές είναι πραγματικά καλλιτεχνήματα, ομοιόμορφες και ισομεγέθεις σε κάθε βρύση που είχε περισσότερες από μία, είτε από πελεκητή πέτρα, είτε από γλυπτό μάρμαρο. Σημαντικό υλικό είναι και ο ασβέστης. Ανακατεμένος με άμμο ή κοινό αμμόχωμα και νερό κάνει τα γνωστά κονιάματα για χτίσιμο και σοβάτισμα. Με ασβέστη και τουβλόσκονη κάνουν το κορασάνι, στερεό και στεγανό κονίαμα για τους θόλους. Οι πέτρες χτίζονται κάθε φορά αρμονικά με αναλογίες, ιδιαίτερα στις προσόψεις και στα τόξα, έτσι δίνουν κάθε φορά το καλύτερο δυνατό αισθητικό αποτέλεσμα. Υπάρχουν κρήνες που έχουν κατασκευασθεί σε ισόδομη κατασκευή, τοποθετημένες δηλαδή έτσι ώστε η κάθετη ένωσή τους να πέφτει ακριβώς στη μέση της από κάτω πέτρας. Γενικά οι λαϊκοί τεχνίτες φαίνεται ότι αξιοποιούν τα διαθέσιμα υλικά με εφευρετικότητα, σοφία και πνεύμα οικονομίας, όταν μάλιστα στο άμεσο περιβάλλον δεν υπήρχαν τα απαραίτητα υλικά και χρειαζόταν να μεταφερθούν από μακρινές αποστάσεις, και δημιουργούν απλές πρακτικές κατασκευές χωρίς να καταφεύγουν σε περιττά και εξεζητημένα σχήματα και σχέδια, που να ξεφεύγουν από την παραδοσιακή αισθητική.

Η λαϊκή βρύση όμως είναι ένα κτίσμα προορισμένο να εξυπηρετήσει όχι μόνο πρακτικές αλλά και πνευματικές ανάγκες των ανθρώπων και οπωσδήποτε είναι ένα μέσον καλλιτεχνικής έκφρασης. Η καλλιτεχνική διάθεση και οι πνευματικές ανησυχίες των λαϊκών δημιουργών της κρήνης εκφράζονται κυρίως με τα διακοσμητικά στοιχεία και τις συμβολικές παραστάσεις που αποτυπώνονται στις παραστάδες, στο τύμπανο, στο γείσο και προπάντων στην κύρια πρόσοψη πάνω από τις γούρνες ή τους κρουνοί που τρέχει το νερό. Ο διάκοσμος της βρύσης δεν είναι έργο βέβαια του αρχαίου λιθοξόου με τους υψηλούς οραματισμούς, αλλά του ίδιου του χτίστη που τη δημιούργησε ή του ταπεινού αυτοσχέδιου πελεκάνου, που ήταν απαραίτητο μέλος στις κομπανίες των χτιστάδων.

Στο διάκοσμο της βρύσης πρέπει να εντάξουμε και τις μνημειακού κυρίως χαρακτήρα επιγραφές, που αναφέρονται κατά κανόνα στη χρονολογία κατασκευής ή επισκευής τους, στους χορηγούς της δαπάνης κατασκευής τους και στα ονόματα των κατασκευαστών και κυρίως του αρχιμάστορα. Τις βρίσκουμε χαραγμένες σε πέτρες πάνω από τους κρουνοί, στο κέντρο του τύμπανου ή σε κάποια γωνία της πρόσοψης, αλλά και σε εντοιχισμένες πέτρινες ή μαρμάρινες πλάκες. Άλλοτε είναι καλλιτεχνικές και άλλοτε κακογραμμένες και δυσανάγνωστες με κεφαλαία συνήθως γράμματα.

Β1.ΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ

Δημιουργοί των κρηνών, επώνυμοι και ανώνυμοι, είναι οι παραδοσιακοί χτίστες από την Πελοπόννησο και άλλες περιοχές, οι λαϊκοί αρχιτέκτονες, που έχτιζαν σε πόλεις και χωριά σπίτια, εκκλησίες, πύργους, γεφύρια, μύλους, αλώνια, βρύσες και κάθε είδους κτίσματα στις παραδοσιακές αγροτικές κοινωνίες.

Οι παραδοσιακές κρήνες της Πελοποννήσου και κυρίως οι πιο παλιές, είναι έργα ανώνυμων δημιουργών, όπως συμβαίνει με πολλά έργα λαϊκής τέχνης, που έφτασαν ως εμάς ανώνυμα. Οι λαϊκοί καλλιτέχνες συνήθως δεν υπογράφουν τα έργα τους. Αυτό δε σημαίνει ότι ήταν άγνωστοι στην κοινότητά τους. Στον καιρό τους οι μεγάλοι μαστόροι ήταν γνωστοί, περιζήτητοι και καταξιωμένοι. Το γεγονός ότι σπάνια υπογράφουν τα έργα τους σχετίζεται περισσότερο με την επωνυμία, παρά με την ανωνυμία τους. Στις κλειστές κοινωνίες όλοι είναι επώνυμοι, και πολύ περισσότερο ο καλλιτέχνης. Ο λαϊκός τεχνίτης εμπιστεύεται την υστεροφημία του στην προφορική παράδοση, πράγμα φυσικό σε ανθρώπους αγράμματους, που ο πολιτισμός τους είναι αναγκαστικά ακουστικός και μνημονικός.

Το ίδιο άγνωστοι είναι και οι χορηγοί των εξόδων κατασκευής των παραδοσιακών κρηνών. Στην περίοδο της τουρκοκρατίας οι βρύσες γίνονται από την κοινότητα, «υπό της χώρας», όπως αναφέρεται στην επιγραφή της Τρανής Βρύσης στην Ανδρίτσεινα. Η εξουσία του κατακτητή δεν αφήνει ίσως περιθώρια για την προβολή του χορηγού, όπου τυχόν υπάρχει. Αργότερα αρχίζουν σιγά σιγά να αναγράφουν

ονόματα δωρητών. Οι κοινοτάρχες με την επιγραφή «δι' εξόδων της κοινότητος» παρουσιάζουν τις βρύσες ως δείγματα της κοινωνικής πολιτικής τους. Διάφοροι σύλλογοι πολιτιστικοί ή μεταναστών από τα αστικά κέντρα με τη δημιουργία μιας βρύσης δείχνουν το ενδιαφέρον τους για το χωριό και τον άρρηκτο δεσμό τους με τη γενέτειρα. Ομογενείς από το εξωτερικό με τη δωρεά μιας βρύσης τονίζουν τη νοσταλγία τους για την πατρίδα, αλλά και τον πλούτο που πέτυχαν να αποκτήσουν στον νέο κόσμο. Τα έξοδα για τη δημιουργία των κρηνών προσφέρουν ακόμα και άτομα ή οικογένειες για λόγους υστεροφημίας, για θρησκευτικούς λόγους, για την σωτηρία δηλαδή της ψυχής τους ή της ψυχής προσφιλών τους προσώπων, όπως φανερώνουν επιγραφές «εις μνήμην των γονέων» κ.α. Δεν λείπουν βέβαια και οι κρήνες που έχουν κατασκευαστεί από διάφορες υπηρεσίες (υπηρεσία οδών και οδοστρωμάτων, Αγροφυλακή κ.λ.π)

Γ. ΕΘΙΜΑ, ΔΟΞΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΘΡΥΛΟΙ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΡΗΝΕΣ

Η βασική σημασία του νερού για την ίδια την ύπαρξη του ανθρώπου συντέλεσε ώστε γύρω απ' αυτό να διαμορφωθούν ποικίλες δοξασίες και λατρευτικές συνήθειες. Η αρχαία δοξασιολογία με τις αρχέγονες ρίζες απηχείτε και σε νεότερες λαϊκές αντιλήψεις για πηγές-αγιάσματα και για νερά που χαρίζουν υγεία, ή για αθάνατο νερό, όπως εκφράζονται σε πλήθος μαγικών και συμβολικών πράξεων. Με τις δοξασίες αυτές συνδέονται άμεσα οι κρήνες και μάλιστα οι κοινόχρηστες, που αποτελούσαν κέντρα εθιμικών εκδηλώσεων με ατομικό ή ομαδικό χαρακτήρα.

Ιερές πηγές και λατρείες υδάτων ήταν γνωστότατες από την αρχαιότητα, γιατί το νερό ήταν πάντα θεϊκό δώρο και μάλιστα όταν τύχαινε, εξαιτίας της ορυκτής του προέλευσης, να παρουσιάζει και θεραπευτικές ιδιότητες. Και στη χριστιανική παράδοση το νερό εμφανίζεται με θαυματουργικές ιδιότητες. Αρκεί να θυμηθούμε τις ιαματικές κολυμβήθρες Βηθεσδά και Σιλωάμ, το ιερό νερό του Ιορδάνη, όπου βαπτίστηκε ο Χριστός, και το σημερινό αγιασμό των υδάτων την ημέρα των Θεοφανείων.

Πολλές είναι οι λαϊκές παραδόσεις και οι θρύλοι για υπερφυσικούς φύλακες των πηγών, δράκοντες, αράπηδες, λάμιες, νύμφες, νεράιδες, τελώνια, που «κρατούν» το νερό και παίρνοντας διάφορα σχήματα και μορφές παρουσιάζονται και τιμωρούν εκείνους που πλησιάζουν να πιουν ή να αντλήσουν νερό. Οι θρύλοι αυτοί είναι επιβιώσεις αρχαίων δοξασιών, που συνδέονται με τις προσωποποιήσεις των νερών και με στοιχεία που αντιστοιχούν στο Δράκοντα της πηγής της Δίρκης ή στον Πύθωνα της πηγής του Μαντείου των Δελφών. Συνέπεια των αντιλήψεων αυτών είναι οι πολυάριθμες μαγικές και δεισιδαίμονες πράξεις του ελληνικού λαού, που αποβλέπουν στην εξουδετέρωση της βλαπτικής δύναμης του στοιχείου, και τα ποικιλόμορφα έθιμα της νεότερης ελληνικής ζωής που συνδέονται με τη βρύση. Το σημείο του σταυρού, που κάνουν οι χωρικοί πριν να πάρουν νερό, το άναμμα του καντηλιού, που μερικές φορές κρέμεται από το θόλο της βρύσης, είναι μαγικές λαϊκές ενέργειες, που αποβλέπουν στην αποτροπή του κακού, που μπορεί να προκαλέσει η παρουσία του στοιχείου.

Έθιμο είναι ο άγραφος νόμος που βγαίνει από τη συνήθεια των ανθρώπων ενός τόπου, που ακολουθούν την τοπική παράδοση και που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά. Πάμπολλα είναι τα έθιμα που ομόρφαιναν την καθημερινή ζωή στα χωριά όπως : του γάμου, των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς με τα κάλαντα, τα αποκριάτικα με τους μασκαράδες και τη χοιροσφαγή, της μεγάλης εβδομάδας το μάζεμα των λουλουδιών για το ντύσιμο του Επιταφίου , το ξενύχτισμα της Παναγίας τον Δεκαπενταύγουστο, το ξενύχτισμα των νεκρών στα σπίτια τους με τα μοιρολόγια. Πολλά νεοελληνικά έθιμα είναι αναπόσπαστα δεμένα με την κρήνη του χωριού. Σε μερικά από αυτά που μπορεί να μην γίνονται ακόμα αλλά τουλάχιστον δεν έχουν ακόμη χαθεί εντελώς θα αναφερθούμε παρακάτω.

Εάν η νύφη έρθει από άλλο χωριό οι συμπέθεροι θα φορέσουν κάτι από την προίκα της νύφης και θα πάνε στην βρύση του χωριού μαζί με την νύφη. Η νύφη θα πάρει λιβάνι στην τσέπη της, μια κανάτα γυάλινη, ψωμί, τυρί, κρασί, και τραγουδώντας πάνε για τη βρύση. Στο δρόμο, οι συμπέθεροι κόβουν κλαριά και τα πετούν στο μέρος που θα περάσει η νύφη, για να τα πατήσει και να είναι πάντα δροσερή όπως τα κλαριά. Όταν φτάσουν, πλένουν την κουρούτα της βρύσης και την αφήνουν να γεμίσει. Τότε η νύφη ρίχνει μέσα ένα τάλληρο η δεκάρικο. Τα παιδιά βουτάνε το κεφάλι τους και προσπαθούν με το στόμα να βρουν τα χρήματα. Όποιο παιδί πιάσει με το στόμα του τα λεπτά ,τα παίρνει δικά του. Η νύφη τότε γεμίζει την κανάτα της νερό και κάθονται όλοι να φάνε το

ψωμοτύρι τους και να πιουν το κρασί τους. Για το γούρι θα πιουν όλοι από λίγο νερό με το παπούτσι της νύφης. Όταν γυρίσουν από την βρύση θα φιλέψει όλους τους καλεσμένους της βρύσης με γλυκό.

Την ημέρα του γάμου εάν ο καιρός είναι βροχερός, θα κάνει μεγάλη ζημιά, θα χαλάσει το κέφι, θα τα κάνει όλα άνω κάτω. Θα φτιάξει όμως ο καιρός εάν η νύφη ακουμπήσει το μάγουλό της πριν βγει ο ήλιος μέσα σε ένα λιμπί με λάδι. Αυτό το λάδι που θα κολλήσει στο μάγουλο της νύφης θα το βάλουν σε ένα καθαρό φλιτζάνι και θα το ρίξουν στη βρύση του χωριού για να γίνει αμέσως λιακάδα.

Την Κυριακή της Τυρινής, οι πλησιέστεροι συγγενείς των νέων που είχαν αρραβωνιαστεί τη προηγούμενη χρονιά όφειλαν, σύμφωνα με το έθιμο, να μοιράσουν λουκούμια και ηδύποτο, αμέσως μετά τη Θεία Λειτουργία, στο προαύλιο του κεντρικού ναού του χωριού σε όλους τους κατοίκους, ανταλλάσσοντας ευχές για την ώρα του Γάμου. Εάν οι συγγενείς δεν τηρούσαν το έθιμο, τότε δύο γεροδεμένοι χωριανοί έπιαναν τον πλησιέστερο συγγενή του γαμβρού, και τον πήγαιναν στη «κάτου βρύση», όπου και τον έβαζαν καθιστό στη μεγάλη «κούμπλα» γεμάτη με νερό και τον έκαναν μούσκεμα. Εάν κρυβόταν και δεν τον εύρισκαν τότε οι χωριανοί πετούσαν πέτρες στη σκεπή του σπιτιού του και του έσπαζαν τα κεραμίδια, ή ανέβαιναν στην σκεπή του σπιτιού του και το ξεσκέπαζαν. Γι' αυτό κανείς δεν τολμούσε να αγνοήσει το έθιμο αυτό.

Για να γίνει ένας γάμος έπρεπε να πραγματοποιηθεί μια σειρά από έθιμα. Γινόταν πρώτα το προξενιό, συμφωνείτο η προίκα, συντασσόταν το προικοσύμφωνο, γινόταν η συνάντηση των συμπεθέρων, ακολουθούσε ο αρραβώνας και όλες οι προετοιμασίες του γάμου, συμπληρώνονταν οι ελλείψεις της προίκας, ακολουθούσε η παραλαβή των προικιών, την Κυριακή το απόγευμα γινόταν η τελετή του γάμου και το ίδιο βράδυ το γαμήλιο τραπέζι. Πολλά ζευγάρια πήγαιναν γαμήλιο ταξίδι και αυτά που δεν πήγαιναν επισκέπτονταν τη Δευτέρα το πρωί μια βρύση και αλληλοβρέχονταν με νερό.

Δ. ΠΑΡΑΚΜΗ ΚΑΙ ΑΝΑΒΙΩΣΗ

Η βρύση, χώρος συνάντησης και ψυχαγωγίας, γραφική με την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική της, καμάρι του πελεκητή και του χωριού στολίδι, δεν άντεξε στην επέλαση του πολιτισμού και στο σύγχρονο τρόπο ζωής μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η αντίστροφη μέτρηση άρχισε μετά τη δεκαετία του 1950 με τη μετανάστευση και την ανάπτυξη της τεχνικής. Η ύπαιθρος εγκαταλείπεται, ερημώνεται και ερειπώνεται. Η βρύση του χωριού χάνει τους ανθρώπους και τη ζωντάνια της, καταντάει γραφικό «απολίθωμα», χάνει την πρακτική της αξία και σημασία, κάποτε μάλιστα και το νερό της, που διοχετεύτηκε στα κεντρικά δίκτυα ύδρευσης. Όταν, τέλος, στις πόλεις και τα χωριά πλήθυναν τα αυτοκίνητα, θυσιάστηκαν οι βρύσες στους δρόμους και στις πλατείες, γιατί ήταν άχρηστες στους εποχούμενους διαβάτες και τους εμπόδιζαν κιόλας. Έμειναν

μόνον όσες βρύσες δεν εμπόδιζαν τους ανθρώπους και όσες έτυχαν την προστασία κάποιων, ατόμων ή φορέων ευαίσθητων στην παράδοση και στα μνημεία του παρελθόντος. Πολλές είναι αυθεντικές, άλλες ερειπωμένες και άλλες ανακατασκευάστηκαν, χωρίς όμως να διατηρήσουν το χρώμα και την αρχική τους ομορφιά.

Τα τελευταία χρόνια κατασκευάζονται από ιδιώτες, συλλόγους και κοινότητες βρύσες με παραδοσιακό στυλ, σε μια προσπάθεια τουριστικής αξιοποίησης και ανάπτυξης του τόπου τους. Δεν έχουν όμως την καλλιτεχνία και την ομορφιά των αυθεντικών παραδοσιακών κρηνών. Τα υλικά τους δεν είναι πάντα παραδοσιακά. Οι πέτρες ακατέργαστες, κακοπελεκημένες ή τυποποιημένες. Λείπουν οι παραδοσιακές γλυπτές γούρνες. Η κατασκευή τους είναι πρόχειρη, ακόμα και το σχήμα τους πολλές φορές είναι αυτοσχέδιο και άσχετο με την παράδοση. Δεν υπάρχουν, άλλωστε, και οι παλιοί τεχνίτες. Ο πρωτομάστορας έγινε εργολάβος οικοδομών και οι μαστόροι, που ήταν συνétαιροι στο μπαλούκι, έγιναν μισθωτοί εργάτες οικοδόμοι. Εντάχθηκαν δηλαδή στην κοινωνική πραγματικότητα της εποχής μας.

ΑΡΗΝΗ

Ημιορεινό χωριό με πολλά τρεχούμενα νερά. Βρίσκεται 8 χλμ ανατολικά της Ζαχάρως και έχει 313 κατοίκους. Παλιότερα ονομαζόταν Τσοβαρτζή και υπήρξε η πρώτη έδρα του σημερινού δήμου.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Σύμφωνα με τους μελετητές η Αρήνη αναφέρεται δυο φορές στα Ομηρικά κείμενα ως Ερατεινή. Ο Στράβων αναζητεί τα ίχνη της πόλης και την ταυτίζει με την αρχαία Σαμία, τοποθετώντας τη κοντά στον Άνιγρο ποταμό. Ο Πausanίας αργότερα επαναλαμβάνει την άποψη του Στράβωνα. Η πραγματική θέση της αρχαίας Αρήνης, που βρισκόταν στην Τριφυλία δεν είναι καθορισμένη με βεβαιότητα. Πιστεύεται ότι το όνομα της Αρήνης επιβίωσε ως τοπωνύμιο στο παλαιό χωριό Σάρενα, το λεγόμενο Παλαιοχώρι της Καλίδονας. Το όνομα Αρήνη κατά μια εκδοχή ετυμολογικά προέρχεται από το ρήμα (Αρόω = καλλιεργώ) ενώ κάποιοι άλλοι μελετητές θεωρούν τη λέξη προελληνική –φοινικική στοιχείο που απηχεί τους εποικισμούς της Πελοποννήσου. Σύμφωνα με την τελευταία ερμηνεία αναμφίβολα η συγκεκριμένη περιοχή είχε εύφορα εδάφη και κουβαλάει ιστορία αιώνων.

Η ΑΝΑΔΙΑΜΟΡΦΩΜΕΝΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΒΡΥΣΗ ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

ΑΡΤΕΜΙΔΑ(ΚΟΥΜΟΥΘΡΕΚΑ)

Ορεινό χωριό κτισμένο σε κατάφυτη από πεύκα λοφοπλαγιά.
Βρίσκεται 13 χλμ ανατολικά της Ζαχάρως και έχει 306
κατοίκους.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΪ ΓΙΑΝΝΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΔΙΑΜΟΡΦΩΜΕΝΗ
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΚΡΗΝΗ

ΜΗΛΕΑ

Όμορφο χωριό κτισμένο αμφιθεατρικά σε καταπράσινο πευκόφυτο λόφο. Μπορεί κανείς να θαυμάσει στο χωριό τα πέτρινα κτίσματα και ιδιαίτερα το σχολείο που είναι κτισμένο από τους περίφημους Λαγκαδινούς κτίστες. Βρίσκεται 14 χλμ ανατολικά της Ζαχάρως και έχει 137 κατοίκους.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Στη Μηλέα, που έχει πλούσιο ιστορικό παρελθόν ειδικά κατά την περίοδο της επανάστασης του 1821, μεγάλωσε ο Κλεφτοκαπετάνιος αγωνιστής του '21 και μετέπειτα λήσταρχος Γεώργιος Κοντοβουνήσιος που γεννήθηκε στην Κοπάνισσα (Κρυονέρι). Το παλιό του όνομα Σκλήβα πιστεύεται ότι προήλθε από τον επί φραγκοκρατίας τιμαριούχο Σκλήβα.

ΡΟΔΙΝΑ

Ορεινό γραφικό χωριό που πνιγμένο στο πράσινο, σε υψόμετρο 360 μ και με θέα προς το Ιόνιο. Το χωριό ονομάζεται και Γολέμι. Βρίσκεται 11 χιλ. νοτιοανατολικά της Ζαχάρως και έχει 158 κατοίκους.

ΑΕΙΟΘΕΑΤΑ

ΤΑ ΠΕΤΡΟΚΤΙΣΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ του χωριού.

ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΠΕΤΡΙΝΕΣ ΒΡΥΣΕΣ με καθαρά νερά.

ΧΡΥΣΟΧΩΡΙ (ΤΡΥΠΕΣ)

Όμορφο ορεινό χωριουδάκι που η δεύτερη ονομασία του είναι Τρύπες. Έχει απέραντη θέα προς το «Κάστρο» όπως λένε οι ντόπιοι το αρχαίο Αίπυ. Βρίσκεται 18 χλμ ανατολικά της Ζαχάρως και έχει 104 κατοίκους.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΜΕΝΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΠΕΤΡΙΝΗ ΚΡΗΝΗ ΜΕ
ΔΡΟΣΕΡΟ ΝΕΡΟ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΑΛΙΟ ΧΩΡΙΟ.

ΤΑ ΑΠΟΜΕΙΝΑΡΙΑ ΝΕΡΟΜΥΛΩΝ που μαρτυρούν την
αφθονία νερού στην περιοχή.

ΛΕΠΡΕΟ

Όμορφο ημιορεινό χωριό με πετρόκτιστα σπίτια.. Βρίσκεται 16
χιλ. νότια της Ζαχάρως, σε υψόμετρο 250μ.και έχει 532
κατοίκους.

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Σύμφωνα με τη μυθολογία οφείλει το όνομά του στον ήρωα
Λέπρεο σύγχρονο του Ηρακλή που είχε την τόλμη να
διαγωνιστεί μαζί του και τελικά να ηττηθεί χάνοντας τη ζωή του
ή στην κόρη του Πυργέα Λεπρέα. Κάποιοι μελετητές

συσχετίζουν την ονομασία του με τη φύση του εδάφους του . Συγκεκριμένα συνδέουν το Λέπρεο με το ρήμα λέπω (απολεπίζω ,ξεφλουδίζω) και τις λέξεις λέπος, λέπυρον (κέλυφος ή τσόφλι) λεπής λεπτός και λεπρός που σημαίνει τραχύς και ανώμαλος. Από το βραχώδες λοιπόν έδαφός του και την παρουσία «απολεπιζομένων πετρωμάτων» ονομάστηκε Λέπρεο.

Το αρχαίο Λέπρεο ήταν κτισμένο στα υψώματα του όρους Μίνθη, σε σημείο από όπου είχε τον έλεγχο των δρόμων που συνέδεαν την Ηλεία, τη Μεσσηνία και την Αρκαδία και λόγω αυτής της στρατηγικής του θέσης διαδραμάτισε ηγετικό ρόλο ανάμεσα στις άλλες Τριφυλιακές πόλεις.

.Μνημονεύεται από διάφορους αρχαίους συγγραφείς και περιηγητές .Ο Ηρόδοτος θεωρεί σαν ιδρυτές του Λεπρέου τους Μινύες λαό που ήρθε από τη Λήμνο και ίδρυσε εξι σημαντικές πόλεις στην Τριφυλία διώχνοντας τους αυτόχθονες Καύκωνες και τους Νηλείδες της περιοχής.

Μνημονεύεται από διάφορους αρχαίους συγγραφείς και περιηγητές και συγκεκριμένα από το Στράβωνα αναφέρεται ως «ευδαίμων χώρα ». Η ευημερία της πόλης οφειλόταν στην εύφορη κοιλάδα του Αιπασίου πεδίου που αρδευόταν από άφθονα νερά, το Θολοπόταμο και κυρίως από το μεγάλο ποτάμι Νέδα που την εποχή εκείνη ήταν πλωτό ως ένα σημείο. Τέλος ο Πausανίας αναφέρει ότι είδε την πόλη Λέπρεο της Τριφυλίας κατά το 170 μ.Χ σε κατάσταση παρακμής με τα ιερά της να καταρρέουν.

Η πόλη λόγω της στρατηγικής της θέσης και της εύφορης κοιλάδας που είχε υπό τον έλεγχό της αποτέλεσε το «μήλον

της έριδος» για τους Μεσσηνίους, Λάκωνες, Αρκάδες και κυρίως τους Ηλείους.

Η ιστορία του Λεπρέου χαρακτηρίζεται από τη συνεχή αντίσταση κατά της κυριαρχίας των Ηλείων, των οποίων υπήρξαν οι σκληρότεροι αντίπαλοι.

Στη μάχη των Πλαταιών πήραν μέρος 200 Λεπρεάτες το όνομα των οποίων χαραχθηκε τιμής ένεκεν στη βάση του αγάλματος του Διός στην Ολυμπία και στο Δελφικό τρίποδα .Στον ιερό χώρο της Ολυμπίας πολλές φορές αντήχησαν ονόματα Λεπρεατών ολυμπιονικών όπως ο Αντίοχος νικητής στο παγκράτιο ,ο Αλκαίνετος και τα δυο παιδιά του Ελλάνικος και Θέας .Επίσης και ο πυγμάχος Λάβαξ «εκ Λεπρέου των Ηλείων» κατά τον Πausανία .

Το 196 π.Χ. το Λέπρεο μαζί με τις άλλες τριφυλιακές πόλεις εντάσσεται στην Αχαϊκή Συμπολιτεία, ενώ το 146 π.Χ. οι Ρωμαίοι το προσαρτούν και πάλι στην Ηλεία, που αποτελεί πλέον τμήμα της Ρωμαϊκής επαρχίας της Αχαΐας. Έκτοτε αρχίζει η παρακμή του Λεπρέου, που πιθανόν καταστράφηκε από βαρβαρικές επιδρομές κατά το Μεσαίωνα, με αποτέλεσμα να εγκαταλειφθεί από τους κατοίκους του.

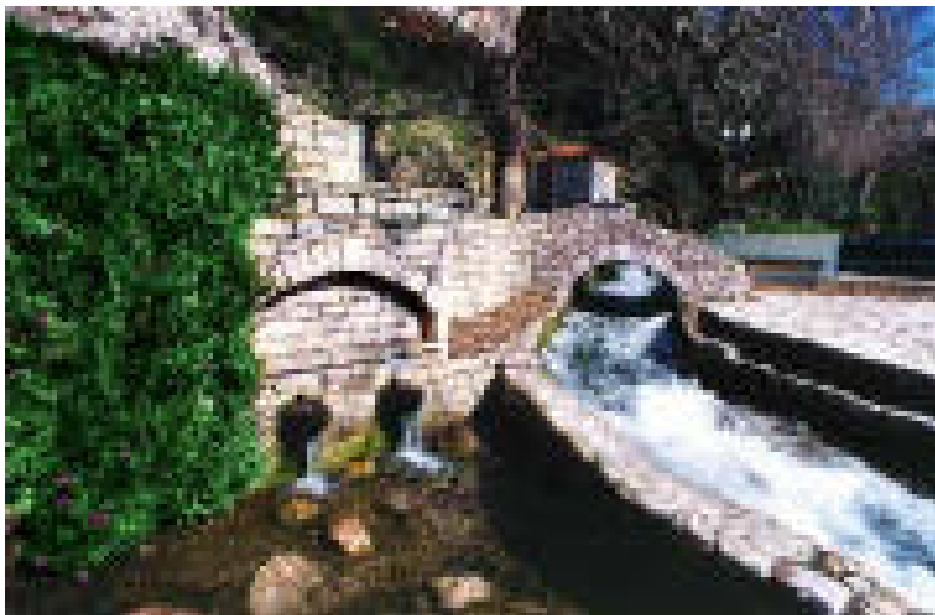
Στο σημερινό Κεφαλόβρυσο, στην πλατεία του σημερινού χωριού, τοποθετείται κατά πάσα πιθανότητα, η ονομαστή πηγή της Αρήνης, από την οποία κυρίως πήγαζε ο Θολοπόταμος. Ονομαζόταν Θολοπόταμος διότι τα νερά του ήταν θολά κατά το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου επειδή περνούσαν από γαιώδη αργιλικά υλικά και θόλωναν με την παρασυρόμενη καθαρή άργιλο (γλίνα) που υπάρχει στην

ευρύτερη περιοχή. Από το Θολοπόταμο πήρε το όνομά του ο παραλιακός οικισμός του Θολού.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Ο ΜΥΛΟΣ ΤΟΥ ΔΑΛΑΪΝΑ αναπαλαιωμένος , επί της επαρχιακής οδού 1 χλμ. πριν το χωριό, που λειτουργεί για όποιον επιθυμεί να δει να ξαναζωντανεύει ένα δείγμα παλιότερου τρόπου ζωής .

Η ΠΗΓΗ ΜΠΑΝΙΣΚΑ ή κεφαλόβρυσσο στην όμορφη πλατεία του χωριού με τα κρυστάλλινα νερά που σχετίζεται με την αρχαία πηγή Αρήνη. Δυτικά της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου υπάρχει επιβλητική πέτρινη βρύση με δύο κρουνούς από όπου ρέει άφθονο νερό. Η βρύση αυτή, πιθανολογείται ότι έχει κτιστεί την εποχή της Τουρκοκρατίας από πωρόλιθο, υλικό που έχει μεταφερθεί πιθανότατα από τον αρχαιολογικό χώρο.

ΤΑΞΙΑΡΧΕΣ

Πανέμορφος παραδοσιακός οικισμός μοναδικός στη Ηλεία πνιγμένος στο πράσινο. Βρίσκεται 15 χλμ νοτιοανατολικά της Ζαχάρως και έχει 314 κατοίκους. Σήμερα το χωριό ακολουθώντας τη μοίρα πολλών άλλων χωριών, έχει απομείνει με λιγοστούς ηλικιωμένους κατοίκους, που ζουν ασχολούμενοι κυρίως με την κτηνοτροφία και δείχνει εγκαταλελειμμένο. Τα σχεδόν ομοιόμορφα πετρόκτιστα σπίτια με τις τοξωτές αυλόπορτες και τα παράθυρα, οι πέτρινες καμάρες που έχουν δουλευτεί τόσο πολύ ώστε να θυμίζουν μαρμάρινες μαρτυρούν ένα λαμπρό όμορφο παρελθόν και δικαιολογούν το χαρακτηρισμό του χωριού σαν παραδοσιακού. Όλο και περισσότεροι κάτοικοι αποφασίζουν σήμερα να αποκαταστήσουν στην παλιά τους μορφή τα κτίσματα, διατηρώντας έτσι τη μοναδικότητα του παραδοσιακού αυτού οικισμού. Το χωριό έχει μεταφερθεί στον οικισμό Κάτω Ταξιάρχες.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Το παλιό όνομα του χωριού ήταν Μοφκίτσα και μαρτυρά σύμφωνα με τους ερευνητές την εγκατάσταση Σλάβων. Ο χρόνος ίδρυσης του ανάγεται περίπου στο 80 -1100μ.Χ.και η θέση του είχε επιλεγεί με κριτήριο την προστασία που πρόσφερε σε ενδεχόμενη εμφάνιση πειρατών από τη θάλασσα.

Η ΠΕΤΡΙΝΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΡΥΣΗ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ που βρίσκεται

στην έξοδο του χωριού, κτισμένη το 1853 και αποτελεί αδιάψευστο μάρτυρα μιας περασμένης όμορφης εποχής. Συνεχίζει και σήμερα να δροσίζει γενναιόδωρα με το κρυστάλλινο νερό της τον κάθε επισκέπτη.

ΝΕΑ ΦΙΓΑΛΕΙΑ

Πρωτεύουσα του Δήμου Φιγαλείας, κτισμένη αμφιθεατρικά σε κατάφυτους από ελιές λόφους σε υψόμετρο 420 μ. με όμορφη θέα προς το Ιόνιο πέλαγος. Απέχει χλμ. από τον Πύργο και έχει 184 κατοίκους.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Μεταξύ του 1668 και του 1671 ο τούρκος περιηγητής Εβλιγιά Τσελεμπή περιγράφει τη Ζούρτσα (παλαιά ονομασία της Ν.Φιγαλείας) ως ένα φημισμένο σε ξένες χώρες θέρετρο του Μωριά που έσφυζε από ζωή, με άφθονα νερά, αμπέλια και περιβόλια και μεγάλο παζάρι όπου μαζευόταν πλήθος

κόσμου. Αργότερα ο ίδιος ο Θ. Κολοκοτρώνης έλεγε «Πάτρα πόλις, Ζούρτσα χωριό» για να τονίσει τη σημασία της. Είναι γνωστό πως πολλές οικογένειες της Ζούρτσας συμμετείχαν στην Επανάσταση του '21. Η Ν. Φιγαλεία ήταν πατρίδα του Γιάννη Θιακού, των Βουδουραίων και των Πιπιλαίων. Κατά την κήρυξη της επανάστασης του '21 διέμεναν εκεί περίπου 40 τούρκικες οικογένειες που αναγκάστηκαν να φύγουν για το Φανάρι.

Πολλές φορές η Ζούρτσα αποτέλεσε καταφύγιο των κατοίκων πεδινών περιοχών (Κυπαρισσίας, Φιλιατρών κλπ). Το Σεπτέμβρη του 1825 η Ζούρτσα πυρπολήθηκε από τους Τουρκοαιγύπτιους του Ιμπραήμ. Έγιναν εκεί επίσης αρκετές αιματηρές συγκρούσεις με πολλά θύματα. Γενικά πρόσφερε πολλές υπηρεσίες στην υπόθεση του απελευθερωτικού αγώνα.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΒΡΥΣΗ «ΚΑΜΑΡΙ» που βρίσκεται δίπλα στο παλιό μοναστήρι της Ζούρτσας και η κατασκευή της πιθανολογείται την εποχή της Τουρκοκρατίας., Στο χωριό συναντά κανείς και άλλες βρύσες όπως την Κάτω Βρύση και την Πάνω Βρύση που συνδέονται με τοπικές παραδόσεις, τη Βρύση του Μπίζου και σε μικρή απόσταση από αυτήν τη Βρύση του Καραντώνη. Το χειμώνα μπορεί κανείς να δει πηγές ανατολικά στην έξοδο του χωριού με την ονομασία Μπούρα που πηγάζει απ' της Μηλιάς τον κάμπο που βρίσκεται σε απόσταση 2 περίπου χλμ. βόρεια του χωριού.

ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΝΕΡΟΜΥΛΟΙ λόγω των άφθονων νερών της περιοχής που σήμερα είναι ερειπωμένοι. Πιο γνωστοί ήταν ο Μύλος του Σιώρη, ο Μύλος του Βεζίρη και ο Μύλος του Παπανδρέου.

ΛΙΝΙΣΤΑΙΝΑ

Γραφικό ορεινό χωριό με άφθονα νερά και ενδιαφέρουσα θέα, μέσα στη δεντροσκέπαστη ρεματιά του ποταμιού «Ιάρδανου» του οποίου η σημερινή ονομασία είναι «Αλαμάνα». Βρίσκεται στο «δυτικό ορίζοντα» της Ανδρίτσαινας σε απόσταση 10 χλμ, σε υψόμετρο 820 μ, και έχει 175 κατοίκους.

ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ – ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Το αρχικό της όνομα σύμφωνα με το συγγραφέα Α. Παπανδρέου ήταν «Λυκίσταινα». Η ετυμολογία της λέξης

πρέπει να αναζητηθεί στη λέξη λύκη (=φως, λάμψη). Κτισμένη η Λυνίσταινα στην ανατολική πλευρά του βουνού πλημμυρίζει από το φως του ήλιου που ανατέλλει από το Λύκαιο. Για να είναι πιο εύηχη η λέξη Λυκίσταινα έγινε Λυνίσταινα. Όμως έντονη είναι και μια δεύτερη εκδοχή, η οποία έχει σχέση με την πόλη Φιγαλία.. Λόγω της στρατηγικής θέσης τους, η μια τιμούσε τη μνήμη του «Φίγαλου» και η άλλη του «Λύκιου», παιδιά του Λυκάονα, γιατί, όπως έχει αναφερθεί και οι δυο ήταν σύγχρονες και προχωρούσαν μ' αδελφική σχέση. Ίσως, γι' αυτό και το κτίσιμο του «Επικούριου Απόλλωνα» στο τελευταίο τέταρτο του 6ου πΧ αιώνα, έγινε ανάμεσα στις δυο αυτές πόλεις, ακόμα με ακμή.

Η Λυνίσταινα φαίνεται πως υπήρχε στον ίδιο χώρο από την εποχή του Ομήρου. Με την άφιξη των Φράγκων γύρω στα 1200μ.Χ η περιοχή γνώρισε μεγάλη άνοδο αλλά στη συνέχεια και την καταστροφή της. Εξαιτίας του κάστρου της που λόγω της στρατηγικής του θέσης αξιοποιήθηκε από τους Φράγκους. Σ' αυτό βοήθησαν τρεις σημαντικοί παράγοντες: Η Λυνίσταινα βρισκόταν δίπλα από τα σύνορα του «Δεσποτάτου του Μορέως» μετά την ανακατάληψη της Πελοποννήσου το 1263-65', η συνεχής αξιοποίηση, λειτουργία και ζωντάνια του κάστρου και ο πύργος στο κάτω μέρος του χωριού. Η περιοχή ζωντάνεψε κι αναδείχθηκε σε δυναμικό κέντρο του κράτους των Σκορτών με εμπόριο, διακίνηση ιδεών και αρκετό πληθυσμό. Γύρω στο 1305 οι Σκορτινοί ηγεμόνες συγκεντρώθηκαν εκεί οργανώνοντας επανάσταση κατά των Φράγκων που είχαν επιβάλλει δυσβάστακτους φόρους. Οι Έλληνες του Μιστρά που κλήθηκαν σε βοήθεια

αναχαιτίσθηκαν από τους Φράγκους, γιατί καθυστέρησαν γκρεμίζοντας τα κάστρα της διαδρομής, ανάμεσα στα οποία και της Θεισόας κι έτσι απώλεσαν τον αιφνιδιασμό. Τότε ήταν και η αρχή της συρρίκνωσης και καταστροφή της Λυνίσταινας, την οποία και ισοπέδωσαν.

Το 1460 η Λυνίσταινα λόγω του κάστρου της υποδουλώθηκε τελευταία στους Τούρκους. Ανήκε στον Καζά Φαναρίου αλλά και η ίδια ήταν επιπέδου Υποκαζά με τούρκο Μουλά κι ενισχυμένες αρμοδιότητες για τα γειτονικά χωριά μέχρι το ποτάμι Νέδα.

Η ανακατάληψη της Λυνίσταινας το 1689 από τους Φράγκους, που τη βρήκε με 42 κατοίκους, της έδωσε νέα ώθηση, κι αυτό αποδείχθηκε από τη σκληρή μάχη για την επανασκλάβωσή της από τους Τούρκους, στο κάστρο το 1715, όπου καθιερώθηκε ως ηρωίδα και η Φιλάνθη κόρη του Νικολού Καράλη. Η ανακατάληψη της Λυνίσταινας το 1689 από τους Φράγκους της έδωσε νέα ώθηση. Στη συνέχεια έγιναν σκληρές μάχες για την υποδούλωσή της στους Τούρκους το 1715 οπότε και καθιερώθηκε ως ηρωίδα και η Φιλάνθη κόρη του Ν. Καράλη.

Το τέλος του κάστρου και της Λυνίσταινας ήρθε με την Ορλωφική Επανάσταση όταν μετά την αποχώρηση των Ρώσων με τη συνθήκη «Κιουτσούκ Καϊναρτζή» το 1774 πυρπολήθηκε για να μην είναι λειτουργικό ενώ σχεδόν όλοι οι Λυνισταίοι υπερασπιστές του σκοτώθηκαν. Στη συνέχεια το χωριό που είχε μείνει με ελάχιστους κατοίκους ενισχύθηκε από αρκετούς εκτοπισμένους από άλλες περιοχές της Πελοποννήσου.

Στην επανάσταση του '21 η συμμετοχή των Λυνιστιάνων ήταν έντονη. Οι αρχηγοί τους υπογράφουν ως «Λυνιστιάνοι» προτάσσοντας το μικρό τους όνομα. Μετά την απελευθέρωση το χωριό ακολούθησε την πορεία του στο χρόνο διατηρώντας έντονα τα σημάδια περασμένων εποχών που μαρτυρούν τις περιπέτειές του.

Είναι χωριό με τη δική του ομορφιά, μέσα στη δέντροσκέπαστη ρεματιά του ποταμιού «Ιάρδανου», του οποίου η σημερινή ονομασία είναι «Αλαμάνα». Ο χώρος ανομοιόμορφος, χωρίς ομαλή συνέχεια κι αν δεν είχε παραβιαστεί από την ανθρώπινη παρέμβαση θα ήταν απέραντο δάσος με πουρνάρια, οξιές και πλατάνια, όπως και στην αρχαιότητα, όταν ονομαζόταν και «βελανοφόρος» περιοχή.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Ο ΕΠΙΒΛΗΤΙΚΟΣ ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ στο κέντρο του χωριού, που κτίστηκε τον Αύγουστο του 1895 με μια εντυπωσιακή πηγή να αναβλύζει από τα θεμέλιά του.

ΟΙ ΠΛΑΤΕΙΕΣ ΠΑΝΩΒΡΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΩΒΡΥΣΗ που ανάμεσά τους υπάρχει δέντροσκέπαστο ρυάκι με πέτρινα σκαλοπάτια

ΤΟ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ 1 χλμ. νοτιοανατολικά του χωριού με την πηγή και το μύλο του.

ΤΑ ΑΠΟΜΕΙΝΑΡΙΑ ΤΩΝ ΠΑΛΙΩΝ ΝΕΡΟΜΥΛΩΝ λόγω της αφθονίας του νερού που υπάρχει στο χωριό, με πιο χαρακτηριστικούς το νερόμυλο των Μαρκο- Σμυρναίων και το μύλο του Γιαγκούλα .

ΟΙ 120 ΔΙΑΣΠΑΡΤΕΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ εκ των οποίων 4 με ιαματικές ιδιότητες. Η μια στο βορειοδυτικό τείχος του κάστρου της, η άλλη στο Γαρδικάκι, η τρίτη στην Κοκκορεβυθιά της Ρακκαλίνας και η τέταρτη ανατολικότερα από του «Λύκου τα Παλιάμπελα» κάτω από τον αμαξιτό δρόμο. Οι μεγαλύτερες πηγές είναι η πηγή της «Πανώβρυσης» μέσα στο χωριό, το «Κεφαλόβρυσο», το «Γαρδικάκι» και το «Μαυροπήγαδο». Η πηγή εντός του χωριού και το Κεφαλόβρυσο, λειτουργούσαν για τους περισσότερους μήνες το χρόνο και ως νερόμυλοι. Νερόμυλοι λειτουργούσαν και κατά μήκος του ποταμιού μ' αρχή τους στο Ρεμαντάνι μέχρι τη Βερβιτσάνικη διαδρομή, όπου λειτουργούσαν συγχρόνως περισσότεροι από έξι.

ΠΕΡΙΒΟΛΙΑ

Παραδοσιακό χωριό με λιθόκτιστα σπίτια. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται τάση των κατοίκων του χωριού να αναπαλαιώνουν τα σπίτια τους διατηρώντας όμως τον παραδοσιακό τους χαρακτήρα. Στην περιοχή υπάρχουν άφθονα νερά και γι' αυτό παλιότερα λειτουργούσαν πολλοί νερόμυλοι. Απέχει χλμ. από τη Νέα Φιγαλεία και έχει 149 κατοίκους.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΠΕΡΙΤΕΧΝΗ ΚΡΗΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ με τις δύο καμάρες και τους δύο καντάλους στην είσοδο του χωριού.

Η ΠΕΤΡΙΝΗ ΚΡΗΝΗ στην περιοχή Ροχιό 2 χλμ περίπου νότια του χωριού με κρυστάλλινα νερά.

Ο ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ ΤΟΥ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ που έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο παλιότερα στην οικονομική ζωή της περιοχής.

ΑΡΧΑΙΑ ΦΙΓΑΛΕΙΑ(ΠΑΥΛΙΤΣΑ)

Η Αρχαία Φιγαλεία βρίσκεται στη θέση της ομώνυμης κοινότητας της Άνω Φιγαλείας του Νομού Ηλείας σε απόσταση δεκατριών χιλιομέτρων νοτιοδυτικά από το ναό Επικούριου Απόλλωνος.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας αλλά και στους νεότερους χρόνους η ευρύτερη περιοχή του οικισμού ονομάζεται Παυλίτσα, ονομασία που πιθανότατα καθιερώθηκε στους μεσαιωνικούς χρόνους κατά την κατοχή της Πελοποννήσου από τους Σλαύβους.

Σήμερα η κοινότητα της Φιγαλείας αποτελεί δημοτικό διαμέρισμα του Δήμου Φιγαλείας του νομού Ηλείας με έδρα την Νέα Φιγαλεία ή Κάτω Φιγαλεία. Το σημερινό, χωριό συνδέεται με σύγχρονο οδικό δίκτυο με το ναό του Επικούριου Απόλλωνος και την Εθνική οδό Κυπαρισσίας – Πύργου, ενώ σε εξέλιξη βρίσκεται η κατασκευή ενός άλλου οδικού άξονα προς το νομό Μεσσηνίας διαμέσου του φαραγγιού της Νέδας.

Η μοναδική μνεία στην Αρχαία Φιγαλεία γίνεται από τον Πausανία όπου αναφέρεται ότι πρόκειται για μια συγκροτημένη πόλη με ιδιαίτερη ανάπτυξη. Με τη βοήθεια της αρχαιολογικής σκαπάνης η οποία γίνεται σταδιακά και περιοδικά κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών έρχονται στο φως ερείπια αρχαίων κτισμάτων καθώς ποικίλα αρχαιολογικά ευρήματα τα οποία αποδεικνύουν ότι πράγματι η Φιγαλεία αποτελούσε μια σημαντική και πλούσια πόλη του αρχαίου κόσμου. Στις πρόσφατες ανασκαφές αποκαλύφθηκαν

διάφορα οικοδομήματα η κατασκευή των οποίων χρονολογείται μέσα στα όρια της Ελληνιστικής περιόδου.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ – ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Το μνημείο ήρθε στο φως τον Ιούνιο του 1927 τυχαία από τους κατοίκους της περιοχής. Αμέσως ξεκίνησε ανασκαφική έρευνα από την αρμόδια κρατική υπηρεσία, υπό την εποπτεία του Αρχιτέκτονα Α. Ορλάνδου και του Εφόρου Αρχαιοτήτων Θ. Καραχάλιου. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους ολοκληρώθηκε η ανασκαφή και δημοσιεύθηκαν τα συμπεράσματα σε σχετική μελέτη.

Σύμφωνα με τη δημοσίευση η κρήνη είναι κατασκευασμένη έξω από την νοτιοανατολική πλευρά των αρχαίων τειχών που περικλείουν την πόλη. Η κρήνη βρίσκεται στη βάση της βραχώδους κλιτύος, υψώματος το οποίο καταλήγει σε αβαθές ρέμα. Το ρέμα σύμφωνα με τους μελετητές ταυτίζεται με τον παραπόταμο Λύμακα για τον οποίο υπάρχει ιδιαίτερη αναφορά από τον Πausανία.

Κατά την διάρκεια της ανασκαφής αποκαλύφθηκε ορθογώνιο παραλληλόγραμμο κτίσμα με κάτοψη σχήματος Π. Το συγκεκριμένο κτίσμα αποτελεί και τον πυρήνα της κρήνης αφού ουσιαστικά πρόκειται για την πρώτη δεξαμενή διοχέτευσης και συσσώρευσης ύδατος. Στον διαμήκη τοίχο διακρίνονται δύο οπές, σχήματος ορθογωνίου παραλληλογράμμου, απ' όπου γίνεται η εκροή των υδάτων. Στο πίσω μέρος του κτίσματος καταλήγουν δύο κανάλια διατεταγμένα σε σχήμα τραπεζίου. Κάθε κανάλι έχει ύψος 1.20μ και 0.80μ πλάτος.

Οι διαστάσεις της δεξαμενής είναι 3.60X1.33μ και ο πυθμένας της αποτελείται από πλακόστρωτο δάπεδο το οποίο βρίσκεται ένα μέτρο χαμηλότερα από τη στάθμη εισροής του ύδατος. Από τη στάθμη όμως του εδάφους που βρίσκεται μπροστά από την κρήνη (εξωτερικό πλάτωμα) είναι μόλις 0.68μ χαμηλότερα.

Τα τοιχώματα της δεξαμενής μέχρι το επίπεδο εισροής του ύδατος είναι διαμορφωμένα από μεγάλους λαξευμένους λιθόπλινθους. Πάνω όμως από το συγκεκριμένο οριζόντιο επίπεδο η ανωδομή του κτίσματος έχει κατασκευαστεί κατά το ψευδοισόδομο σύστημα. Συγκεκριμένα διακρίνονται τρεις εναλλασσόμενες στρώσεις ορθογωνίων λίθων λαξευμένων σε όλο το κτίσμα ενώ ακολουθεί μία στρώση η οποία σώζεται μόνο στη βορειοδυτική γωνία του οικοδομήματος.

Η διάταξη της τοιχοδομής διευκολύνει την αντιστήριξη των πρηνών ενώ η είσοδος του κτίσματος αντί τοίχου διαμορφώνεται σαν ανοιχτή στοά. Πιο συγκεκριμένα, σε παράλληλη διάταξη με το διαμήκη τοίχο και σε αντιστοιχία με το επίπεδο τοποθέτησης της ψευδοισόδομου τοιχοδομής υπάρχει μια στρώση λαξευμένων λίθων, πλάτους 0.30μ και ύψους 0.185μ. Στην άνω επιφάνεια των λίθων διακρίνονται καθαρά τα ίχνη δύο όμοιων κυκλικών σχημάτων όπου εδράζονταν κίονες. Η διάμετρος των συγκεκριμένων κύκλων είναι 0.31μ ενώ η απόσταση των κέντρων των δύο κύκλων είναι 1.33μ. Με βεβαιότητα διαπιστώνεται από τους μελετητές ότι πρόκειται για το στυλοβάτη δύο κίωνων με μεταξόνιο 1.33μ , ενώ στα άκρα του οικοδομήματος και σε απόλυτη αντιστοιχία με τους κίονες σχηματίζονται δύο παραστάδες.

Ουσιαστικά πρόκειται για ένα κτίσμα εν παραστάσι. Κανένα τμήμα προερχόμενο από τον κορμό των κίωνων δεν σώζεται in situ παρ' όλα αυτά οι μελετητές εκφράζουν την βεβαιότητα ότι οι κίονες είναι αρράβδωτοι συγκρίνοντάς τους με κίονες από την κρήνη της Δήλου και της Τήνου όπου σώζονται σφόνδυλοι κίωνων αρράβδωτοι. Επίσης στο άνω οριζόντιο επίπεδο των δομών έχουν λαξευτεί τρεις οπές, ημικυλινδρικού σχήματος, διαμέτρου 0.10μ. Τα αυλάκια αυτά χρησίμευαν για να διευκολύνουν την εκροή των εκχειλιζόντων υδάτων της πρώτης δεξαμενής. Η συγκεκριμένη διάταξη επιτρέπει την κατάταξη της κρήνης σε ένα σύνθετο τύπο αρυκρήνης και ροοκρήνης.

Σε απόσταση 1.30μ από το στυλοβάτη οι ανασκαφείς αποκαλύπτουν ένα δεύτερο στυλοβάτη σε χαμηλότερο επίπεδο όπου διακρίνονται τα ίχνη τεσσάρων κυκλικών κίωνων.

Ο στυλοβάτης είναι κατά 0.475μ χαμηλότερος του εσωτερικού ενώ βρίσκεται 1 εκ. πάνω από την πλακόστρωση που βρισκόταν μεταξύ των δύο κιονοστοιχιών. Διαπιστώνεται ότι ο συγκεκριμένος στυλοβάτης έφερε τέσσερις κίονες, διαμέτρου 0.34 μ, ακριβώς σε αντιστοιχία με τους κίονες και τις παραστάδες του κτίσματος. Σημαντική είναι η ανακάλυψη ενός θραύσματος δωρικού μαρμάρινου κιονόκρανου του οποίου ο εχίνος έχει κατατομή τεταρτοκυκλίου. Δεν φέρει ιμάντες παρά μόνο μια απλή απόθεση και το υποτραχήλιο είναι αρράβδωτο ακολουθώντας τη μορφολογική σύνθεση του κίονα. Στη βάση του κιονόκρανου λόγω της διατήρησης του γόμφου υπολογίζεται ότι η άνω διάμετρος του τελευταίου

σφονδύλου, όπως και της βάσεως του κιονόκρανου, είναι 0.32μ. Δηλαδή, η άνω βάση σε σχέση με την κάτω μειώνεται μόνο κατά 2 εκατοστά. Εκτός από το κιονόκρανο σώζονται και δύο τεμάχια σφηνοειδή, τα οποία πιθανότατα αποτελούν αρχιτεκτονικά μέλη της ανωδομής και συγκεκριμένα τα ακραία αρχιτεκτονικά μέλη του τύμπανου του αετώματος. Σύμφωνα με τις διαστάσεις και την κλίση των δύο τεμαχίων (1προς 5,27) άνωθεν των κιόνων θα πρέπει να υπήρχε αετωματική πρόσοψη. Δεξιά και αριστερά του κεντρικού κτιρίου αποκαλύπτονται δύο αναλήμματα. Επίσης δεξιά και αριστερά εντός της στοάς αποκαλύφθηκαν τρεις πυελοί λαξευμένοι σε μεγάλους ασβεστόλιθους.

Αρχιτεκτονικά μέλη τα οποία θα μπορούσαν να διαφωτίσουν περισσότερο και να οδηγήσουν με απόλυτη βεβαιότητα στην ακριβή γραφική αποκατάσταση του οικοδομήματος δεν ευρέθησαν. Παρ' όλα αυτά παρατίθεται παράλληλα με την τεκμηρίωση της υφιστάμενης κατάστασης μια πρώτη αναπαράσταση του μνημείου από τα στοιχεία της ανασκαφής. Η συγκεκριμένη πρόταση γραφικής αποκατάστασης έγινε από τον μελετητή με βάση παρόμοια έργα της εποχής. Ο ίδιος όμως ο μελετητής ενώ τεκμηριώνει απόλυτα την ύπαρξη της αετωματικής στέγης και την σχετική κλίση της, δεν τοποθετεί ζώνη δωρικής ζωφόρου (τρίγλυφα – μετόπες) μεταξύ του επιστυλίου και του γείσου αντίθετα τοποθετεί το γείσο ακριβώς πάνω από το επιστύλιο.

Το υλικό κατασκευής της κρήνης είναι ο τοπικός γρίζος ασβεστόλιθος – παρόμοιος με αυτόν του ναού του

Επικουρίου Απόλλωνος – ο οποίος διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση.

Συγκρίνοντας ο Α. Ορλάνδος την συγκεκριμένη κρήνη με άλλες γνωστές αρκαδικές κρήνες – Λυκαίου, Λυκοσούρας, Λουσών, Στυμφάλου – καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η κρήνη της Φιγαλείας αποτελεί κτίσμα περισσότερο μνημειώδες λόγω της διπλής κιονοστοιχίας αλλά υπολείπεται σε μεγαλοπρέπεια και σε κλίμακα σε σχέση με κρήνες της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου των Αθηνών, της Κορίνθου και της Ρόδου. Επίσης διατυπώνει την άποψη ότι η κάτοψη της κρήνης πλησιάζει προς μία συγκεκριμένη τυπολογία, η οποία ήδη απεικονίζεται σε αγγεία και έχει τη μορφή κτιρίου εν παραστάσι με εσωτερική κιονοστοιχία.

Επίσης βασιζόμενος στ σύστημα διάταξης των δομών της τοιχοποιίας (ψευδοισόδομο), στο σχήμα των εντορμιών γόμφωσης (πειόμορφοι σύνδεσμοι), από τη μορφή και το σχήμα του μαρμάρινου κιονόκρανου τοποθετεί την κατασκευή της κρήνης μεταξύ του τέλους του 4ου αιώνα και των αρχών του 3 ου π.Χ. Μετά την ανασκαφική έρευνα ακολούθησε ο καθαρισμός του μνημείου ενώ έκτοτε άρχισε και η χρήση του από τους κατοίκους της περιοχής και τους διερχόμενους επισκέπτες.

Στην ακριβή περιγραφή και την τεκμηρίωση του Ορλάνδου βασίζεται μια μικρή δημοσίευση του Β. Dunkley η οποία γίνεται λίγα χρόνια αργότερα χωρίς όμως να προστίθεται κανένα επιπλέον στοιχείο. Σχετικά με την γραφική αποκατάσταση του Ορλάνδου αναφέρεται ότι είναι υποθετική χωρίς όμως να παρατίθεται μια αντίστοιχη πρόταση.

Κατόπιν ο Glasser σε μια εκτεταμένη και σύνθετη μελέτη για τις κρήνες στον Ελλαδικό χώρο παραθέτοντας τα ίδια ακριβώς στοιχεία με τον Ορλάνδο σε ότι αφορά την υφιστάμενη κατάσταση, αμφισβητεί το σχέδιο της γραφικής αποκατάστασης με βάση το ακόλουθο σκεπτικό. Στη γραφική αποκατάσταση (προοπτικό σχέδιο) δεν αναφέρεται το ύψος της κιονοστοιχίας και παραλείπεται η πρώτη στρώση των δομών της ισόδομου τοιχοποιίας. Το συνολικό ύψος στην απόληξη του αετώματος φτάνει τα 3.65 μέτρα στο εν λόγω σχέδιο ενώ πάνω από τη σειρά λίθων του ανατολικού τοίχου υπάρχει μια στρώση ύψους 0.225μ όπου σύμφωνα με τη διάταξη της τοιχοδομής και τους υπολογισμούς του μελετητή φθάνουμε σε ένα ύψος κιώνων 2.57 μ. το οποίο μπορεί να συγκριθεί με την κρήνη στην Ιαλυσό. Με βάση το συγκεκριμένο ύψος ο μελετητής προτείνει μια όψη με δωρική ζωφόρο, δηλαδή πάνω από το επιστύλιο τοποθετεί τρίγλυφο και μετόπες οι οποίες εναλλάσσονται χωρίς όμως να έχουν αντιστοιχία με τους άξονες των κιώνων.

ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Μετά την ολοκλήρωση της τεκμηρίωσης της παρούσας κατάστασης διαπιστώσαμε δυστυχώς ότι αρκετά μέλη έχουν αποσπαστεί από το εν λόγω κτίσμα. Είναι πιθανό να χρησιμοποιήθηκαν σε διάφορες οικοδομικές χρήσεις σε κατασκευές στην ευρύτερη περιοχή. Πιο συγκεκριμένα: έχει εξαρθρωθεί όλος ο στυλοβάτης της εξωτερικής κιονοστοιχίας, έχουν εξαφανιστεί οι δόμοι του στυλοβάτη της εσωτερικής κιονοστοιχίας καθώς και δύο πυελοί που

βρίσκονταν στην ανατολική παραστάδα , το θραυσμένο μαρμάρينو δωρικό κιονόκρανο δεν βρέθηκε πουθενά τέλος, ένας δρόμος της τέταρτης στρώσης του τοίχου δεν υπάρχει πλέον. Η αρχική τεκμηρίωση αποτελεί ένα πολύτιμο δεδομένο αφού μας παρέχει πολύ περισσότερα στοιχεία για την αρχική μορφή του κτίσματος. Επομένως, αποδεχόμαστε την αρχική τεκμηρίωση προσθέτοντας ορισμένα επιπλέον στοιχεία που αφορούν τις ακριβείς διαστάσεις των επιμέρους δομών και γενικότερα όλης της κατασκευής. Συγκεκριμένα έχουμε εναλλασσόμενες στρώσεις ορθογωνίων λίθων λαξευμένων σταθερού ύψους 0,24μ, κατόπιν 0,775μ και τέλος 0,22μ. Ακολουθεί μια στρώση η οποία σώζεται μόνο στη βορειοδυτική γωνία του οικοδομήματος ύψους 0,63μ. Επίσης τα μήκη των δομών διαφέρουν με αποτέλεσμα οι αρμοί να μην ευρίσκονται ακριβώς στη μέση της υπερκείμενης ή της υποκείμενης στρώσης. Ο πυθμένας της εσωτερικής δεξαμενής είναι μόλις 0,40 εκατοστά κάτω από το επίπεδο εκροής του νερού. Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι οι δόμοι της τρίτης στρώσης προεξέχουν κατά 5 εκ. από την επιφάνεια του τοίχου. Αυτή η προεξοχή διατηρείται σε όλη την άνω επιφάνεια του τοίχου. Χάρης αυτήν την προεξοχή στην επιφάνεια του τοίχου, δημιουργούνται δύο επίπεδα και εναλλασσόμενες επιφάνειες φωτισμού - σκίασης. Οι δύο γραφικές αποκαταστάσεις που αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο πιστεύουμε ότι ανταποκρίνονται στην μορφή του κτίσματος και πιθανότατα να υπήρχε δωρικός θριγκός πάνω από την κιονοστοιχία.

Δεδομένου ότι συχνά οι κρήνες κατασκευάζονταν κοντά στις εισόδους των πόλεων είναι πολύ πιθανό να υπήρχε διαμορφωμένη είσοδος (πύλη) στο συγκεκριμένο γειτνιάζον τμήμα του τείχους. Σήμερα βέβαια το τείχος έχει καταστραφεί και η ύπαρξη πύλης δεν μπορεί να τεκμηριωθεί από το σωζόμενο τμήμα. Η τοπογραφική μελέτη όμως της Expedition de more ταυτίζει τον οδικό άξονα ο οποίος διέρχεται μπροστά από την κρήνη με το μονοπάτι ή τον ημιονικό δρόμο που οδηγούσε στον ναό των Βασσών (προτού γίνουν νέες χαράξεις) ο οποίος σώζεται σήμερα. Κατόπιν τούτου μπορούμε να υποστηρίξουμε την άποψη ότι στο συγκεκριμένο σημείο πράγματι υπήρχε πύλη του αρχαίου τείχους και η κρήνη αποτελούσε χώρο στάσης των διερχόμενων περαστικών πλησίον της εισόδου της πόλης.

Το θέμα της υδρεύσεως είχε μεγάλη σημασία για την αρχαιότητα, δεδομένου ότι η Ελλάδα πάντα αντιμετώπιζε το πρόβλημα έλλειψης νερού. Κάθε χρόνο στις πόλεις ορίζονταν ένας άρχων των υδάτων ο οποίος είχε την ευθύνη και την επιμέλεια της ύδρευσης. Κατασκευάζονταν υδραγωγεία καθώς επίσης πηγάδια και δεξαμενές για τη συγκέντρωση των βρόχινων νερών. Η διοχέτευση των υδάτων γινόταν με την κατασκευή δικτύου σωληνώσεων, από τη συλλεκτήριο δεξαμενή έως το σημείο εκροής. Στην περίπτωση της Κρήνης της Αρχαίας Φιγαλείας διαπιστώθηκε η ύπαρξη δύο κτιστών αγωγών όπως προαναφέρθηκε, κατάλληλου μεγέθους ώστε να διευκολύνεται η επίσκεψη και η επιθεώρησή τους. Παρά τις προσπάθειες που κατεβάλλαμε δεν στάθηκε δυνατό να διερευνήσουμε τους αγωγούς καθ' όλο το ωφέλιμο μήκος. Οι

αγωγοί επικαλύπτονται με οριζόντιες πλάκες, οι λίθοι έχουν ποικίλες διαστάσεις και είναι αδρά κατεργασμένοι. Επίσης άγνωστη παραμένει η θέση της συλλεκτήριου δεξαμενής η οποία ευρίσκεται πολύ υψηλότερα από τη στάθμη εκροής των υδάτων. Με βεβαιότητα όμως διατυπώνουμε την άποψη ότι πρόκειται για ένα σημαντικό και μελετημένο τεχνικό έργο όπου λαμβάνονται υπ' όψιν οι βασικές αρχές της υδραυλικής μηχανικής. Το γεγονός άλλωστε ότι η διοχέτευση του νερού εκτελείται απρόσκοπα μέχρι σήμερα δεν είναι τυχαίο.

Το σχήμα της κάτοψης της κρήνης της Φιγαλείας το συναντάμε με διάφορες παραλλαγές στην κρήνη του Ασκληπιείου, και στην κρήνη Σικυώνος. Στην κρήνη της Σικυώνος έχουμε παρόμοιες οπές διοχέτευσης νερού ενώ η σύνθεση του δωρικού θριγκού αποτελείται από συμφυή επιστύλια με τρίγλυφα και μετόπες. Στο Ασκληπιείο έχουμε αετωματική ναόσχημη όψη εν παραστάσι. Άλλες κρήνες όπως της Ιαλυσού, της Περαχώρας της Λυκοσούρας διαφέρουν κυρίως στην όψη αφού παρουσιάζουν τη μορφή στοάς. Η κρήνη της Φιγαλείας αποτελεί κατά την γνώμη μας μια εξελιγμένη μορφή σύνθεσης. Η διπλή κιονοστοιχία σε διάταξη πρόστυλου κτιρίου προσδίδει μνημειώδη χαρακτήρα ενώ διαχωρίζονται σαφέστατα οι λειτουργίες. Οι δύο κύριες λειτουργίες ανταποκρίνονται στην συσσώρευση καθώς και τη διοχέτευση του νερού παράλληλα με την υδροληψία.

Βασικό στοιχείο της αρχιτεκτονικής σύνθεσης αποτελεί η δημιουργία ενός ναόσχημου πρόπυλου διαμέσου του οποίου τονίζεται η αρχιτεκτονική μορφή. Το σύνολο της αρχιτεκτονικής μορφής μετατρέπεται σε ένα πολεοδομικό εργαλείο με κύριο

σκοπό να τονίσει το χώρο δημιουργώντας ένα σκηνικό στην είσοδο της πόλης το οποίο προΐδεάζει ιδεολογικά και συναισθηματικά.

ΔΡΑΓΩΓΙ

Όμορφο Χωριό που βρίσκεται πολύ κοντά σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και σε απόσταση 7 περίπου χλμ. από το ναό του Επικούρειου Απόλλωνα. Βρίσκεται 21 χλμ. δυτικά της Ανδρίτσαινας και έχει 120 κατοίκους. Το όνομα του χωριού προήλθε από τη λέξη υδραγωγείο, αφού κατά την παράδοση από τις πηγές του χωριού, μέσω υδραγωγού, υδρεύετο η Αρχαία Φιγαλεία. Κατά τους νεότερους χρόνους το χωριό ανδρώθηκε την εποχή (γύρω στο 1750) που ήρθαν να μείνουν εδώ οι γνωστοί αρματωλοί και κλέφτες Τζαβελαίοι. Αποτελείται από δυο οικισμούς, την Καστρούγκαινα και την Πλατιά ή Μποϊκά.

ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΣΤΡΟΥΓΚΑΙΝΑ

Οι πρώτοι κάτοικοι του χωριού φαίνεται να ήρθαν από την απέναντι πλευρά της Νέδας, από το Μαυρομάτι μετά την επανάσταση του 1821.

ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΠΛΑΤΙΑ Η ΜΠΟΙΚΑ

Ο συνοικισμός Μποϊκά πρέπει να ιδρύθηκε από τους κατοίκους του Παλαιοχωρίου (γειτονικής του Δραγωγίου περιοχής) γύρω στο 1816.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΒΡΥΣΗ ΤΩΝ ΤΖΑΒΕΛΑΙΩΝ, που βρίσκεται στην έξοδο του χωριού και πιθανά οφείλει το όνομά της στους κατασκευαστές της απόγονους των γνωστών οπλαρχηγών.

ΤΟ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ, περιοχή σπάνιας ομορφιάς με σπηλιές, άφθονα νερά και πλατάνια που βρίσκεται κάτω απ' τον Ναό του Επικούριου Απόλλωνα κι αξίζει κανείς να την επισκεφθεί.

ΟΙ ΑΦΘΟΝΕΣ ΠΗΓΕΣ της περιοχής με πιο χαρακτηριστικές την πηγή που υπάρχει στον οικισμό Πλατιά και την πηγή Βαρδάρη.

Η ΑΜΠΑΡΟΒΡΥΣΗ

ΑΓΡΙΔΙ

Πανέμορφο μικρό χωριουδάκι που απλώνεται σε περιοχή κατάφυτη από βαθυπράσινες πεύκες και κουκουναριές. Ιδρύθηκε από Γορτύνιους που εγκατέλειψαν τον ομώνυμο οικισμό της Βυτίνας. Βρίσκεται 2 χλμ. νοτιοανατολικά του Επιταλίου και έχει 50 κατοίκους.

Η ΠΗΓΗ "ΚΑΝΤΑΛΟΣ" σε ειδυλλιακό τοπίο με το αρίστης ποιότητας νερό

ΚΑΛΛΙΚΩΜΟ

Νεόκτιστο χωριό επί της Εθνικής Οδού Πύργου Κυπαρισσίας. Δημιουργήθηκε από την μεταφορά των δύο πρώην κοινοτήτων, των Κρουνών (Ρισόβου) και του Λαδικού λόγω των καταστροφικών σεισμών του 1965.

Απέχει 2 χλμ. Δ των Κρεστένων και έχει 1314 κατοίκους.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Ο ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΜΜΕΝΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΡΟΥΝΩΝ (ΡΙΣΟΒΟ) με τον μεγαλόπρεπο αγιογραφημένο ναό του Αγίου Παντελεήμονα (βασιλική του 1874), στο κέντρο του χωριού με εξαιρετική θέα και με τις βρύσες της παλιάς προεπαναστατικής Τούρνας (με τους τρεις καντάλους) και της νέας Τούρνας (στην είσοδο του χωριού από τα Κρέστενα), με νερό εξαιρετικής ποιότητας, όμορφα διαμορφωμένο περιβάλλον και βαθύ ίσκιο από πλατά

ΜΑΚΡΙΣΙΑ

Κεφαλοχώρι που απλώνεται ανάμεσα σε τρεις πανώριους χωματόλοφους κατάφυτους από βαθυπράσινες πεύκες και κουκουναριές. Απέχει 3 χλμ. ΒΔ των Κρεστένων και μόνο 5 χλμ. ΝΔ της ιεράς άλτης των Ολυμπίων, ενώ έχει 2.158 κατοίκους.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΖΑΛΗΠΕΤΡΑ στους πρόποδες του Τυπαιίου, λίγο ψηλότερα και ανατολικά της ξακουστής, για το πλούσιο κελαρυστό και δροσερό νερό, «Σλιάβας» βρύσης, στέκεται όρθιος ένας ογκόλιθος που από μακριά δείχνει τη μορφή γυναίκας και που η λαϊκή φαντασία θέλει να είναι μια γυναίκα, που απολιθώθηκε αγναντεύοντας τους Ολυμπιακούς Αγώνες, που γίνονταν μόλις 700μ μακρύτερα, απέναντι στον Αλφειό.

ΤΟ ΦΡΑΓΜΑ ΤΟΥ ΑΛΦΕΙΟΥ 5χλμ. ΒΔ του χωριού με την μεγάλη οδική γέφυρα Ολυμπίων – Κρεστένων πάνω του, τα τεράστια θυροφράγματα και την αρδευτική διώρυγα.

ΓΡΑΙΚΑ (ΓΚΡΕΚΑΣ)

Καταπράσινο ημιορεινό χωριό στους πρόποδες της Σμέρνας. Απέχει 10χλμ. ΝΑ από τα Κρέστενα και έχει 406 κατοίκους.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΒΡΥΣΗ ΤΟΥ ΑΡΑΠΗ στην αρχή του χωριού απέναντι απ' το Δημοτικό Σχολείο με κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο, ιδανικό για ηρεμία και γαλήνη.

ΟΙ ΚΑΤΑΡΡΑΚΤΕΣ στη θέση «Πέτρα» 2 χλμ. Δ του χωριού.

ΔΙΑΣΕΛΛΑ (ΜΠΡΟΥΜΑΖΙ)

Όμορφο χωριό κτισμένο ανάμεσα σε δύο λόφους. Απέχει 16χλμ. Α από τα Κρέστενα και έχει 681 κατοίκους.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΚΡΥΟΒΡΥΣΗ κοντά στην είσοδο του χωριού, μια παλιά πέτρινη βρύση, με κρύο νερό στεφανωμένη με κισσό και βαθύσκια θεόρατα πλατάνια από πάνω της, που θα ξεδιψάσει και θα ξεκουράσει τον περαστικό. Με φόντο αυτή την βρύση γυρίστηκαν πανέμορφα πλάνα του αριστουργηματικού «Ψύλλου», του Διασελλαίου σκηνοθέτη Δ. Σπύρου.

ΚΑΛΛΙΘΕΑ

Όμορφο χωριό στις πλαγιές βουνού, με απεριόριστη, φανταστική θέα. Βρίσκεται 48 χλμ. νοτιοανατολικά του Πύργου και έχει 1200 κατοίκους.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΒΡΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΤΡΟΥΛΗ 1 χλμ. δυτικά του χωριού επί της επαρχιακής οδού, όπου έγινε ο περίφημος γάμος του Κουτρούλη.

Η ΠΗΓΗ ΤΟΥ ΓΙΑΒΓΚΕΛΗ 3 χλμ. δυτικά του χωριού, με αιωνόβια πλατάνια, όπου αναβλύζει μεγάλη ποσότητα νερού, ιδανικό μέρος για πικ-νικ.

ΑΜΥΓΔΑΛΙΣ

Πανέμορφο χωριό στην πλαγιά βουνού με υπέροχα παραδοσιακά ερειπωμένα κτίσματα. Βρίσκεται 8 χλμ. βορειοανατολικά της Καλλιθέας και έχει 250 κατοίκους. Σε αυτό ανήκει και ο ομώνυμος νεόκτιστος πεδινός οικισμός απλωμένος σε μια πανέμορφη κοιλάδα.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Ο ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ - ΝΕΡΟΤΡΙΒΗ ΤΟΥ ΚΑΤΣΕΡΗ

(σε λειτουργία) 1χλμ νότια του χωριού επί του Τρίωνα ποταμού στη θέση Λούμπενη.

Ο ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ - ΝΕΡΟΤΡΙΒΗ ΤΟΥ ΤΣΑΜΠΡΑ

(σε λειτουργία) 1,5χλμ νότια του χωριού επί του Τρίωνα ποταμού στη θέση Λούμπενη.

ΤΟ ΕΡΕΙΠΩΜΕΝΟ ΧΑΝΙ ΤΟΥ ΚΟΡΜΠΑ με την αναδιαμορφωμένη κρήνη στη διασταύρωση για Μυρώνια δίπλα στον Άγιο Δημήτριο.

ΦΑΝΑΡΙ

Μικρό γραφικό χωριό με άφθονα νερά και όμορφη θέα. Βρίσκεται 7 χλμ. βορειοδυτικά της Ανδρίτσαινας και έχει 244 κατοίκους. Το χωριό πρωτοεμφανίζεται το 13ο αιώνα και πρωταγωνιστεί σε όλους τους αγώνες (Δεσπότες του Μυστρά, Φράγγοι της Καρύταινας, Ενετοί της Μεθώνης και Τούρκοι) για την κυριαρχία της περιοχής. Το 1715 υποκύπτει οριστικά στους Τούρκους και η περιοχή ονομάζεται καζάς (επαρχία) Φαναρίου και αναδεικνύεται σε σημαντικό διοικητικό κέντρο των Τούρκων και έδρα του αγά διοικητή και καδή.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΑΝΑΠΛΑΣΜΕΝΗ ΜΕ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΤΡΟΠΟ ΠΕΡΙΟΧΗ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΟΥΣ στη θέση Παχύπόδι στο κέντρο του χωριού όπου διέρχεται ένα γραφικό ποταμάκι με πανύψηλα πλατάνια, πηγές που αναβλύζουν από το έδαφος, ένα ανακατασκευασμένο όμορφο τοξωτό πέτρινο γεφυράκι και μια ανακατασκευασμένη παραδοσιακή βρύση.

ΤΑ ΑΠΟΜΕΙΝΑΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΥΔΡΕΥΣΗΣ, από την εποχή της Τουρκοκρατίας στην ίδια περιοχή όπου σώζεται ένα κομμάτι από κανάλι μεταφοράς νερού για την κατασκευή του οποίου είχε χρησιμοποιηθεί η περιβόητη λάσπη κορασάνι. Το κορασάνι φτιαχνόταν από τριμμένο σε σκόνη κεραμίδι κι

άσβεστο ασβέστη, λάδι και κρόκους αυγών. Έτσι παρασκευαζόταν μια ουσία που είχε μεγαλύτερη αντοχή από το τσιμέντο και τη χρησιμοποιούσαν ως συνδετικό υλικό.

ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΜΥΛΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ με σημαντικότερο τον μύλο του Σανίλου.

ΒΡΕΣΤΟ

Πανέμορφο μικρό ορεινό χωριό με πανώρια πλατάνια και τρεχούμενα νερά, στους πρόποδες βουνού. Βρίσκεται 16 χλμ. νότια της Καλλιθέας και έχει 150 κατοίκους.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ 1 χλμ. δυτικά του χωριού στο συνοικισμό Λογκό, περιοχή «Κεφαλόβρυσο» με τεράστια αιωνόβια πλατάνια και τρεχούμενες πηγές γύρω γύρω από την εκκλησία.

ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΠΕΤΡΙΝΟ ΓΕΦΥΡΙ 2 χλμ. βορειοανατολικά του χωριού στο ρέμα της Τσεμπερούλας στη θέση Μακαρονά.

ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΠΑΛΑΙΟ ΠΕΤΡΙΝΟ ΓΕΦΥΡΙ 2,5 χλμ. δυτικά του χωριού στο συνοικισμό Λογκό στη θέση «γκρεμισμένη».

ΜΥΡΩΝΙΑ

Καταπράσινο πανέμορφο χωριό στην πλαγιά βουνού με πλούσια θέα. Βρίσκεται 10 χλμ. νότια της Καλλιθέας και έχει 500 κατοίκους.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Ο ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ 500 μ. βορειοδυτικά του χωριού, με το εντυπωσιακό πολύτοξο πετρόκτιστο μυλαύλακο, στη θέση «Τρελάγγαδο» επί του ομώνυμου ρέματος.

Ο ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΤΣΑΚΗ (σε λειτουργία - διαθέτει ακόμα και παραδοσιακό μηχανισμό ανύψωσης της μύλοπετρας) 200 μ. βορειοανατολικά του χωριού, στη θέση «Φτεία» επί του ομώνυμου ρέματος.

ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΠΕΤΡΙΝΟ ΜΟΝΟΤΟΞΟ ΓΕΦΥΡΙ 500 μ. βορειοδυτικά του χωριού, στη θέση «Τρελάγγαδο».

Ο ΚΑΤΑΡΡΑΚΤΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΗΓΕΣ 1000 μ. νοτιοδυτικά του χωριού, με πανύψηλα πλατάνια, ιδανικό για πικ-νικ, στη θέση «νεραϊδόμυλος».

ΑΛΙΦΕΙΡΑ (ΡΟΓΚΟΖΙΟ)

Καταπράσινο γραφικό χωριό στους πρόποδες λόφου με την ακρόπολη της αρχαίας Αλιφείρας (Νεροβίτσας) στην κορυφή του. Η παλαιότερη ονομασία του χωριού ήταν Ρογκοζιό. Βρίσκεται 10 χλμ. ανατολικά της Καλλιθέας και έχει 320 κατοίκους.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΛΙΦΕΙΡΑ με τα πλούσια ερείπια και το εκτεταμένο τείχος της στην κορυφή της ράχης επιμήκους λόφου πλάτους 65 μέτρων, που υψώνεται 800 μέτρα από νοτιοανατολικά προς βορειοδυτικά πάνω από το σημερινό χωριό Αλιφείρα. Στην ανατολική πλευρά της λοφοσειράς αυτής ρέει παράλληλα μικρός χείμαρρος που ξεκινά νότια από το γειτονικό χωριό Φανάρι, διέρχεται δυτικά της Μονής Σεπετού και ταυτίζεται με τον αρχαίο Κελάδωνα ή Κέλαδο, νότιο παραπόταμο του Αλφειού. Ο λόφος είναι προσιτός κυρίως από τη δυτική δασωμένη πλευρά. Το τείχος που περιέβαλε την αρχαία πόλη και σώζεται πολύ καλά σε ορισμένα σημεία, είναι γνωστό και ως «Κάστρο της Νεροβίτσας». Η Αλίφειρα ήλθε στο φως μετά τις ανασκαφές του καθηγητή Αν. Ορλάνδου το 1932–33 και ταυτίστηκε με την αρχαία πόλη που αναφέρεται στον Πausανία (να απέχει 40 στάδια από την Ηραία), τον Ησύχιο, στο Σουίδα, στον Στράβωνα και σε περιηγητές Leake,

Cramer, Ross και Curtius.

Ήκμασε πριν το 372 π.Χ., η πόλη όμως πρέπει να κατοικήθηκε για πρώτη φορά στα μέσα του 6ου αιώνα από το λαό της Αθήνας. Τον 4ο αιώνα προσχώρησε στο κοινό των Αρκάδων. Το 224 π.Χ. ο τύραννος της Μεγαλόπολης Λυδιάδας παραχώρησε για προσωπικά οφέλη την Αλίφειρα στους Ηλείους. Το 219 π.Χ. ο Φίλιππος έγινε κύριος της Αλίφειρας ύστερα από μακρά πολιορκία της πόλης. Το 191 π.Χ. η Αλίφειρα συγκαταλέγεται στις πόλεις της Αχαϊκής Συμπολιτείας και αποκτά δικό της άρχοντα και νόμισμα. Τελευταία πληροφορία γι' αυτήν δίνει ο Πausανίας (VIII 26.4), που την επισκέφθηκε το 177 μ.Χ. και λέει ότι η Αλίφειρα ήταν «πόλις μα ου μέγα».

Η ονομασία της προήλθε όπως και τόσων άλλων πόλεων από το όνομα ενός από τους πενήντα γιούς του Λυκάονα, γιού του μυθικού βασιλιά των Αρκάδων Πελασγού, του Αλιφήρου ή Αλίφου. Το όνομα είναι προελληνικό και αποτελείται ως προς το α' συνθετικό από το προθετικό «αλί» (μικρασιατικό στοιχείο) και το «-φήρα» (Φαρά, Φαραί, Φηρά, Φηραί) επίσης προελληνικό, που συνδυάζεται με την Ομηρική πόλη Φηρή ή Φηραί που ταυτίζεται κατ' άλλους με την Καλαμάτα και κατ' άλλους με τη Γιάννιτσα που απέχει περίπου δύο ώρες από την Αλίφειρα και βρίσκεται στις πλαγιές του Ταυγέτου.

Η ΤΕΙΧΙΣΜΕΝΗ ΑΚΡΟΠΟΛΗ, που καταλαμβάνει το νότιο και υψηλότερο τμήμα του λόφου. Το αρχαίο φρούριο σώζεται καλύτερα στην ανατολική πλευρά, όπου έχει ύψος περίπου 3

μέτρα και οι δύο σωζόμενοι πύργοι έχουν ύψος 5 μέτρα με εντυπωσιακότερο αυτόν που οι ντόπιοι ονομάζουν "της βουβάλας τ' απήδημα".

ΟΙ ΚΑΤΑΡΡΑΚΤΕΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΩΝΑ στη θέση Σουκείικα ή Βουρδονέρι 1 χλμ. δυτικά. του χωριού, όπου το νερό πέφτει από 50 μ., 30 μ. και 20 μ. αντίστοιχα.

ΤΟ ΦΑΡΑΓΓΙ ΤΟΥ ΚΕΛΑΔΟΥ 2 χλμ. ανατολικά του χωριού, μήκους 500 μ., με πλατάνια, ιδανικό για περπατητές.

ΡΟΒΙΑ

Μικρό χωριό σε υψόμετρο 800μ που αξίζει κανείς να επισκεφθεί για την όμορφη θέα που προσφέρει. Βρίσκεται σε απόσταση 4,5 χλμ βορειοανατολικά της Ανδρίτσαινας και έχει 44 κατοίκους. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση, πήρε το όνομά του, από τα ρόβια - ροβιές δηλ. ποιμενικά καλύβια που κάποιος Πρίγκηπας από τη Γόρενα, περιοχή πάνω από το σημερινό χωριό Τσουράκι, πρωτόχτισε εδώ.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΣΓΟΥΡΝΑ 1 χλμ. δυτικά του χωριού μια περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους πλούσια σε νερά, κατάφυτη από πλατάνια με διαμορφωμένο χώρο, από όπου υδροδοτείται και η Ανδρίτσαινα.

Η ΠΕΤΡΟΚΤΙΣΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ κτισμένη γέρω στα 1910 μ.Χ. που είναι αφιερωμένη στα Εισόδια της Θεοτόκου. Αξίζει να δείτε το θαυμάσιο ξυλόγλυπτο τέμπλο της.

ΤΟ ΓΡΑΦΙΚΟ ΕΚΚΛΗΣΑΚΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ Ανατολικά του χωριού.

ΤΟ ΞΩΚΚΛΗΣΙ ΤΟΥ ΑΙ ΓΙΩΡΓΗ 1 χλμ. πριν το χωριό με τις πηγές και τον όμορφα διαμορφωμένο χώρο

ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΑ

Πανέμορφη κωμόπολη κτισμένη αμφιθεατρικά στην πλαγιά του όρους Μίνθη, απόλυτα εναρμονισμένη με το τοπίο, διατηρώντας μέσα στα χρόνια τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της. Τα καλοδιατηρημένα παραδοσιακά αρχοντικά με τα ξύλινα χαγιάτια, οι ξύλινες αυλόπορτες, οι πέτρινες καμάρες, τα πλακόστρωτα καλντερίμια, οι όμορφες πλατείες με τις βρύσες και τα πλατάνια σε συνδυασμό με τη μοναδική θέα, την κατατάσσουν ανάμεσα στις ομορφότερες τοποθεσίες της επαρχίας Ολυμπίας. Βρίσκεται 65 χλμ. νοτιοανατολικά του Πύργου και έχει 663 κατοίκους.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η ευρύτερη περιοχή του Δήμου Ανδρίτσαινας αντιστοιχεί στην αρχαία Παρρασία της Αρκαδίας, η οποία κατά τον Πausανία οριοθετείτο από τις πόλεις Αλιφείρα, Γόρτυνα, Θεισόα και Λυκκόα. Οι πόλεις αυτές μαζί με την Κρητέα χώρα, όπου κατά την παράδοση γεννήθηκε ο Δίας, αποτελούν προγονικά εδάφη των αρχαίων Αρκαδοπελασγών.

Η Κρητέα χώρα ευρίσκετο μεταξύ των σημερινών χωριών του Κωτιλίου (Δραγουμάνου) και Ανω Καρυών στους πρόποδες του Λυκαίου όρους, τόπου ιερού για τους Αρκάδες αφού εκεί παρέλαβαν τον Δία από την Ρέα οι τρεις νύμφες, η Αγνώ (πηγή στο σημερινό χωριό Τσουράκι), η Θεισόα (σημερινό Δ.Δ. του Δήμου Ανδρίτσαινας) και η Νέδα (ποτάμι στα όρια

Ηλείας - Μεσσηνίας).

Νοτιοδυτικά της Ανδρίτσαινας και σε απόσταση 14 χλμ. προς την Φιγαλεία βρίσκεται ο Ναός του Επικούριου Απόλλωνα, έργο του αρχιτέκτονα του Παρθενώνα των Αθηνών Ικτίνου (420 - 410 π.Χ.).

Το όνομά της η Ανδρίτσaina εικάζεται ότι το πήρε από την χήρα του Ανδρικού (αποίκου από τα Μούρμουρα της Κρήτης ή Φαναρίτη κυνηγημένου) η οποία διαχειριζόταν πανδοχείο για τους ταξιδιώτες του άξονα Φανάρι - Καρύταινα.

Από το 900 μ.Χ. η Ανδρίτσaina ανήκε στους Δεσπότες του Μυστρά, ενώ το 1205 μ.Χ. μετά την κατάληψη των κάστρων της Ζακούκας (Λινίσταινα - Φανάρι) και της Αγιαλένης (Θεισόα) από τους Φράγκους η ευρύτερη περιοχή περιήλθε σ' αυτούς μέχρι και το 1302 μ.Χ. όταν οι κάτοικοι επαναστάτησαν και ελευθερώθηκαν με την βοήθεια των Παλαιολόγων.

Την περίοδο 1427 - 1456 μ.Χ. διαφεντευτής της Ανδρίτσαινας ήταν ο επιφανής σοφός Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων.

Τους δύο επόμενους αιώνες η περιοχή ήταν μήλο της έριδος μεταξύ Φράγκων, Ενετών και Τούρκων και οι συνεχείς πόλεμοι μεταξύ τους επέφεραν πολλά δεινά στους κατοίκους, οι οποίοι σημειωτέον κατά την απογραφή των Ενετών το 1689 ήταν 338.

Το 1700 μ.Χ. η πόλη της Ανδρίτσαινας είχε πλέον ανδρωθεί και αποτελούσε ένα ολοκληρωμένο οικιστικό σύνολο με καλοφτιαγμένες κατοικίες, εργαστήρια, βυρσοδεψεία, υφαντουργεία και σημαντική εμποροπανήγυρη με συμμετοχή χιλιάδων κόσμου από όλο το Μοριά.

Οι Ανδριτσάνοι της διασποράς βοήθησαν στην προετοιμασία της επανάστασης του 1821 με κάθε μέσο (οι Αντωνόπουλοι με την διαχείριση του ταμείου εράνων, οι Κανελλαίοι με μολύβι, ο Αναγνωστόπουλος ως πρωτοπόρος Φιλικός κ.λπ.) Οι πατριώτες της ευρύτερης περιοχής της Ορεινής Ολυμπίας αγωνίστηκαν επίσης με κάθε μέσο για την απελευθέρωση της Ελλάδας από τον Τούρκικο ζυγό σε μεγάλο αριθμό μαχών του αγώνα, με αφετηρία την ιστορική μάχη των Στενών του Αγ. Αθανασίου όπου μαζί με Μανιάτες, Γορτύνιους και άλλους Έλληνες και αρχηγό τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη σημείωσαν περήφανη νίκη έναντι των Τούρκων Φαναριτών στις 27 του Μάρτη του 1821.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ΤΡΑΝΗ ΒΡΥΣΗ μια από τις πιο καλοδιατηρημένες βρύσες στην Πελοπόννησο, βρίσκεται κάτω από το Λαογραφικό Μουσείο στο κέντρο της πόλης. Κτίστηκε το 1724 και έχει τέσσερις κρουνούς ή "καντάλους" όπως χαρακτηριστικά ονομάζονται στην περιοχή. Θεωρείται η παλαιότερη ενεπίγραφη βρύση της Πελοποννήσου.

Η βρύση στην πλατεία του χωριού. Ήτανε μια πολύ καλή μελετημένη βρύση πάνω από 100 χρόνων, απλή με τρία κανάλια, που στηριζότανε σε μια βάση κοντά στον πλάτανο, με τον καιρό την αγκάλιασε ο πλάτανος και την έκλεισε μέσα του. Σήμερα υπάρχει μόνο το ένα κανάλι. Το νερό της είναι από την πηγή «Λεκάκι» είναι το πρώτο και παλιότερο υδραγωγείο της Ανδρίτσαινας.

του «Νεονέλη», βρίσκεται στην πλαγιά της Καμπενίτσας επί του επαρχιακού δρόμου Ανδρίτσαινας-Κρέστενας. Ήτανε στο ίδιο σχέδιο με τα σουληνάρια φτιαγμένα από τον ίδιο δήμαρχο την ίδια χρονολογία 1908. πήρε το όνομα από τον γιατρό Νεονέλη Φραγκαντώνη που ήτανε στην περιουσία τη δική του.

η βρύση του «Ρισβάνι» το όνομά της το οφείλει σ'ένα στρατηγό του Ιμπραήμ τον Ρισβάν Μπέη ο οποίος τραυματίστηκε σε μια μάχη που έγινε στο Δραγουμάνου και κατασκήνωσε δίπλα στη βρύση με το άφθονο νερό και κάτω από τις βαθύσκοιες καρυδιές. Πέθανε και τον θάψανε κοντά στη βρύση και λέγανε στο μνήμα του Ρισβάν Μπέη, έφυγε το Μπέη κι έμεινε του Ρισβάνι με κατάληξη. Βρίσκεται κάτω από το δρόμο στην είσοδο της Ανδρίτσαινας. Είναι θολοτή με κούμπλα.

η «κουκούλα» βρίσκεται στην ομώνυμη γειτονιά, θολωτή, ήταν δύο ξεχωριστές πηγές και είχε δύο κούμπλες, τη μια της πόσιμης πηγής το 1955 ο δήμαρχος την έσπασε και έβαλε σωλήνα γιατί μερικές νοικοκυρές ξεβγάζανε την μπουγάδα τους στην κούμπλα. Δυστυχώς και αυτής το νερό χάθηκε και βγάζει μόνο από την άλλη που δεν είναι πόσιμο.

η βρύση του «Στένη», θολωτή με κούμπλα βρίσκεται στην απάνω γειτονιά τα Μουρμουρέικα.

Η «ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΕΙΟΣ» ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΑΣ

ιδρύθηκε το 1838 από τον Αγαθόφρονα – Κωνσταντίνο Νικολόπουλο. Ο Νικολόπουλος γεννήθηκε στη Σμύρνη από Ανδριτσάνο πατέρα και εργάστηκε ως βιβλιοθηκάριος στο Ινστιτούτο της Γαλλίας. Ήταν αρχαιολόγος, μουσικοσυνθέτης, ποιητής και πνευματικός οπαδός του διαφωτισμού. Παρ' όλο που ο ίδιος δεν είχε επισκεφτεί ποτέ την Ανδρίτσaina, το 1840, λίγο πριν το θάνατό του, χάρισε στη γενέτειρά του όλη τη βιβλιοθήκη που είχε καταφέρει να δημιουργήσει στη Γαλλία, μία από τις μεγαλύτερες ιδιωτικές συλλογές. Πρόκειται για έναν ανεκτίμητο θησαυρό 3696 τίτλων, με χειρόγραφη αφιέρωση σε κάθε βιβλίο.

Από το 1998 η Δημόσια Βιβλιοθήκη Ανδρίτσαινας στεγάζεται σε νέο κτήριο και λειτουργεί και ως δανειστική. Σήμερα ξεπερνά τους 40.000 τόμους βιβλίων, περιλαμβάνοντας σπάνιες εκδόσεις του 16ου αιώνα (αρχέτυπα, παπύρους,

έγγραφα ιστορικής σημασίας) και ένα πλούσιο αρχείο του αγώνα του 1821.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ κτισμένο το 1879, το 5ο κατά σειρά από ιδρύσεως του Νεοελληνικού κράτους, που με την επιβλητική του παρουσία ξεχωρίζει από κάθε άλλο κτήριο της πόλης, από όπου αποφοίτησαν διακεκριμένες προσωπικότητες της σύγχρονης Ελλάδας.

Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΒΡΥΣΗ κτισμένη το 1908 όπως μαρτυρά ανάγλυφη επιγραφή, 1 χλμ Α. της πόλης στη θέση

"Σουληνάρια", ιδανική τοποθεσία για πικ-νικ με βαθύσκια πλατάνια.

ΤΟ ΠΕΤΡΟΚΤΙΣΤΟ ΓΕΦΥΡΙ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΝΥΨΗΛΗ ΚΑΜΑΡΑ, 1 χλμ Α. της πόλης στη θέση "Σουληνάρια"

ΚΟΥΦΟΠΟΥΛΟ

Μικρό χωριό κτισμένο πάνω σε λόφο ανάμεσα σε όμορφες πλαγιές και ψηλές βουνοκορφές όπως η Καμπενίτσα, η Ρουνίτσα, το Κάστρο της Ωριάς, η Ανάληψη, ο Κουκούρεβος κ.ά. πνιγμένο στο πράσινο με πανύψηλα πουρνάρια, βελανιδιές, καστανιές και πλατάνια και με άφθονα νερά. Βρίσκεται 4 χλμ. ανατολικά της Ανδρίτσαινας και έχει 51 κατοίκους.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Το χωριό εντοπίζεται ιστορικά με το ίδιο όνομα το 1205 μ. Χ. εποχή εγκατάστασης των Φράγκων στην περιοχή αλλά προφανώς προϋπήρχε ίσως 1-2 αιώνες νωρίτερα. Στην περίοδο της Τουρκοκρατίας η τοποθεσία είχε επιλεγεί για να κατασκοπεύουν οι «κλέφτες» τους Τούρκους του Φαναρίου. Η ονομασία του χωριού οφείλεται στον πρώτο κάτοικο που λεγόταν Γ. Κουφόπουλος και σύμφωνα με άλλη εκδοχή από τον «κούφιο» χώρο το κενό που υπήρχε ανάμεσα στους κορμούς των δέντρων του πυκνού λόγγου που λεγόταν «κουφόλογγος». Οι μόνιμοι κάτοικοι του χωριού σε σχέση με παλιότερες εποχές είναι ελάχιστοι. Με εξαίρεση τους θερινούς

μήνες το χωριό δίνει την εντύπωση ενός εγκαταλελειμμένου τόπου.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΒΡΥΣΕΣ του χωριού με χαρακτηριστικότερη την Κάτω Βρύση που έχει δυο κούμπλες (καντάλους). Το νερό της μεγάλης «κούμπλας» προοριζόταν για τα ζώα. Το νερό της μικρής «κούμπλας» για οικιακή χρήση. Στο σημείο αυτό υπάρχει μικρή πλατεία που στην άκρη της δεσπόζει ένας υπεραιώνόβιος πλάτανος. Ακολουθώντας τον κεντρικό δρόμο από την πλατεία που οδηγεί στο κέντρο του χωριού αντικρίζει τα ερείπια του πύργου του «Βερβελέ».

ΔΙΒΡΗ

Η Δίβρη είναι χτισμένη σε υψόμετρο μεγαλύτερο των 800 μέτρων. Ο χρόνος ίδρυσης της Δίβρης δεν είναι γνωστός. Ωστόσο υπάρχουν στοιχεία από τα οποία προκύπτει ότι υπήρχε πολύ πριν από το 1400. σημειώνεται ότι η περιοχή ήταν κατοικημένη από τους αρχαίους χρόνους, κάτι που προκύπτει από την εκεί εύρεση αρχαίου αρκαδικού οικισμού. Κατά την αρχαιότητα αποτελούσε ορόσημο ανάμεσα στην Ηλεία, την Αρκαδία και την Αχαΐα. Έχει 663 κατοίκους.

Η βρύση μοριός χτισμένη το 1898

Η αναδιαμορφωμένη Βρύση «Γαυροβίκος» χτισμένη το 1977

η βρύση «κοκκινου» χτισμένη το 1913 στον Πέρα Μαχαλά

η βρύση «Ράχη» χτισμένη το 1907

η βρύση «Αβορίτσα» στην Άνω μονή Χρυσοπηγής

Ορεινή

Χωριό του Δήμου Λαμπείας με 252 κατοίκους.

Βρύση στην Πηγή Πατρινού

η βρύση «καθολική» χτισμένη στις 30 Μαΐου 1899

ΑΥΓΗ

Χωριό του Δήμου Πηνειάς με 450 κατοίκους

Η «τζαμόβρυση»

ΑΚΡΟΠΟΤΑΜΙΑ

Χωριό του Δήμου Πηνειάς Δημοτικών Διαμερισμάτων Ροδιάς έχει 400 κατοίκους.

ΟΙ 10 «ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΕΣ» ΚΡΗΝΕΣ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΗΛΕΙΑΣ

Η ΤΡΑΝΗ ΒΡΥΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΑ

ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΚΡΗΝΕΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΜΕ 2 ΚΑΜΑΡΕΣ , 4 ΘΥΡΙΔΕΣ ΚΑΙ 4 ΓΟΥΡΝΕΣ. ΧΤΙΣΜΕΝΗ ΑΠΟ ΑΚΑΝΟΝΙΣΤΕΣ ΠΕΤΡΕΣ.

ΠΙΘΑΝΟΛΟΓΕΙΤΑΙ ΟΤΙ ΑΥΤΗ ΕΙΝΑΙ Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΚΡΗΝΩΝ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ «1724 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 10 ΕΚΤΙΣΤΗ Η ΒΡΙΣΙ ΥΠΟ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ»

ΟΙ ΘΥΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΓΟΥΡΝΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΝΗΣ

Η ΒΡΥΣΗ «ΡΑΧΗ» ΣΤΗΝ ΔΙΒΡΗ

ΚΡΗΝΗ ΧΤΙΣΜΕΝΗ ΤΟ 1907 ΜΕ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΠΛΕΥΡΕΣ, ΟΙ ΔΥΟ ΜΕ ΜΙΑ ΓΟΥΡΝΑ Η ΚΑΘΕΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΕΣ ΔΥΟ ΜΕ ΜΙΑ ΣΩΛΗΝΑ. ΣΤΟ ΕΠΑΝΩ ΜΕΡΟΣ ΕΧΕΙ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΙ.

Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΡΗΝΗΣ «ΔΑΠΑΝΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΑΝΙΚΑ ΔΗΜΑΡΧΕΥΟΝΤΟΣ Ο. ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ 1907»

ΕΝΑ ΠΡΟΧΕΙΡΟ ΣΤΗΡΙΓΜΑ ΤΗΣ ΓΟΥΡΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ
ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

ΤΟ ΕΠΑΝΩ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΝΗΣ ΚΑΤΕΣΤΡΑΜΜΕΝΟ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΚΑΘΩΣ
ΑΝΕΒΑΙΝΟΥΜΕ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΗΝΗ

ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΑ ΛΙΓΟ ΠΙΟ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΗΝΗ

**ΒΡΥΣΗ «ΚΑΘΟΛΙΚΗ» ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΟΡΕΙΝΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ
ΛΑΜΠΕΙΑΣ**

Η ΓΙΑΓΙΑ ΜΕ ΚΑΜΑΡΙ ΚΡΑΤΩΝΤΑΣ ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΤΗΣ ΤΗΝ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΓΙΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΜΑΣ ΛΕΕΙ ΟΤΙ ΑΥΤΗ ΕΧΤΙΣΕ
ΤΗΝ ΚΡΗΝΗ. ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΗΤΑΝ «ΞΕΡΕΤΕ ΤΙ ΓΥΝΑΙΚΑ ΗΤΑΝ
ΑΥΤΗ ΣΑΝ ΑΝΤΡΑΣ ΦΕΡΟΤΑΝ. ΟΛΟΙ ΕΛΕΓΑΝ ΟΤΙ ΗΤΑΝ ΠΟΛΥ
ΔΥΝΑΜΙΚΗ»

Η ΙΔΡΥΤΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΝΗΣ

Ο ΠΑΠΠΟΥΣ ΣΤΕΚΕΤΑΙ ΜΕ ΚΑΜΑΡΙ ΔΙΠΛΑ ΣΤΗΝ ΒΡΥΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΤΟΥ ΚΑΙ ΦΕΡΝΕΙ ΜΝΗΜΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΘΩΣ ΜΑΣ ΔΙΗΓΕΙΤΑΙ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΟΥ ΣΥΝΕΒΗΣΑΝ ΚΟΝΤΑ ΣΤΗΝ ΒΡΥΣΗ.

Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΒΡΥΣΗΣ «1899 ΜΑΙΟΥ 30 ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΑΘΑΝ. Κ. ΠΑΧΟΛΙΟΥ
ΚΤΣ. ΗΠΕΙΡΟΤΟΥ Η ΔΕ ΔΑΠΑΝΗ ΔΙΑ ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΣΥΖΗΓ. Β ΙΕΡΕΩΣ
ΚΟΝΤΟΥ ΚΑΝΕΛΑΣ Θ. ΞΟΥΡΗ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΤΣΑΣ Π. ΞΟΥΡΗ ΤΟΙΣ
ΑΝΤΛΟΥΣΧΑΙΡΙ»

ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΓΟΥΡΝΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΝΗΣ

Η ΒΡΥΣΗ ΚΟΚΚΙΝΟΥ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΛΑΜΠΕΙΑΣ

ΟΙ ΓΟΥΡΝΕΣ ΤΗΣ ΒΡΥΣΗΣ

ΤΟ ΠΙΣΩ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΒΡΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΕΤΩΜΑ ΤΗΣ ΕΙΝΑΙ
ΚΑΤΕΣΤΡΑΜΜΕΝΑ

ΤΟ ΛΕΤΩΜΑ ΤΗΣ ΒΡΥΣΗΣ

Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΒΡΥΣΗΣ «ΔΑΠΑΝΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΛΥΡΗ 1913»

Η ΒΡΥΣΗ «ΡΙΣΒΑΝΙ» ΣΤΗΝ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΑ

η βρύση του «Ρισβάνι» το όνομά της το οφείλει σ'ένα στρατηγό του Ιμπραήμ τον Ρισβάν Μπέη ο οποίος τραυματίστηκε σε μια μάχη που έγινε στο Δραγουμάνου και κατασκήνωσε δίπλα στη βρύση με το άφθονο νερό και κάτω από τις βαθύσκιες καρυδιές. Πέθανε και τον θάψανε κοντά στη βρύση και λέγανε στο μνήμα του Ρισβάν Μπέη, έφυγε το Μπέη κι έμεινε του Ρισβάνι με κατάληξη. Βρίσκεται κάτω από το δρόμο στην είσοδο της Ανδρίτσαινας. Είναι θολοτή με κούμπλα.

ΟΙ ΓΟΥΡΝΕΣ ΤΗΣ ΒΡΥΣΗΣ

Η ΒΡΥΣΗ «ΚΟΥΚΟΥΛΑ» ΣΤΗΝ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΑ

η «κουκούλα» βρίσκεται στην ομώνυμη γειτονιά, θολωτή, ήταν δύο ξεχωριστές πηγές και είχε δύο κούμπλες, τη μια της πόσιμης πηγής το 1955 ο δήμαρχος την έσπασε και έβαλε σωλήνα γιατί μερικές νοικοκυρές ξεβγάζανε την μπουγάδα τους στην κούμπλα. Δυστυχώς και αυτής το νερό χάθηκε και βγάζει μόνο από την άλλη που δεν είναι πόσιμο.

Η ΒΡΥΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙΑ

ΠΕΤΡΙΝΗ ΒΡΥΣΗ ΘΟΛΩΤΗ ΜΕ 2 ΓΟΥΡΝΕΣ

**Η ΒΡΥΣΗ «ΑΒΟΡΙΤΣΑ» ΣΤΗΝ ΑΝΩ ΜΟΝΗ ΧΡΥΣΟΠΗΓΗΣ ΣΤΟ
ΔΗΜΟ ΛΑΜΠΕΙΑΣ**

ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΣΕ ΕΝΑ ΣΗΜΕΙΟ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΠΟΥ Η ΠΡΟΣΒΑΣΗ
ΕΙΝΑΙ ΑΡΚΕΤΑ ΔΥΣΚΟΛΗ ΚΑΙ ΓΙ' ΑΥΤΟ ΔΕΝ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΑΙ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ. ΤΟ ΝΕΡΟ ΤΗΣ ΟΜΩΣ ΕΙΝΑΙ ΠΟΣΙΜΟ.

Η ΓΟΥΡΝΑ ΤΗΣ ΒΡΥΣΗΣ

ΤΟ ΑΕΤΩΜΑ ΤΗΣ ΒΡΥΣΗΣ

Η ΒΡΥΣΗ «ΜΟΡΙΟΣ» ΣΤΗΝ ΔΙΒΡΗ

ΤΟ ΝΕΡΟ ΤΗΣ ΚΡΗΝΗΣ ΕΙΝΑΙ ΠΟΣΙΜΟ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ
ΠΑΙΡΝΟΥΝ ΓΙΑ ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΟΥΣ

Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΒΡΥΣΗΣ

ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΓΟΥΡΝΕΣ ΤΗΣ ΒΡΥΣΗΣ

Η ΒΡΥΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΤΑΞΙΑΡΧΕΣ

ΧΤΙΣΜΕΝΗ ΑΠΟ ΠΕΤΡΑ ΤΟ 1853

ΟΙ ΓΟΥΡΝΕΣ ΤΗΣ ΒΡΥΣΗΣ

Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΒΡΥΣΗΣ

ΣΧΕΔΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✓ "Παραδοσιακές κρήνες της πελοποννήσου", Λευτέρης Μπαρδάκος / Αλέξης Τότσικας, Αθήνα, εκδόσεις Οδυσσέας 1980
- ✓ "Οδηγός φυσικών & πολιτιστικών μνημείων της νότιας περιοχής Ερύμανθου", εκδόσεις Κόμβος Μ.Μ.Ε, Αθήνα 2001
- ✓ "Η Ηλεία στον μύθο & την ιστορία" Μιλτ. Μ. Κάπου, Καθηγητή
- ✓ "Ηλειακά", Θεόδωρου Ξύδη
- ✓ "Ανδρίτσαινα", Δημητρίου Μιλτ. Πρίγγουρη
- ✓ "Το χωριό Κουφόπουλο", Χρήστου Διαμ. Αργυρόπουλου
- ✓ "Παραδοσιακές βρύσες των Σερρών", Μελλίδης Χριστόφορος 1952
- ✓ "Εντός του Δήμου Λαμπείας", εφημερίδα της Δίβρης
- ✓ "Κρήνες τα ναύδρια του νερού", επτά ημέρες η καθημερινή, Κυριακή 11 Απριλίου 2002
- ✓ "Βρύσες στην Λέσβο", Μάκης Αξιώτης
- ✓ "Πρώτη", εφημερίδα του Πύργου, Κυριακή 20 Νοεμβρίου 2005
- ✓ "Πρωινή", εφημερίδα του Πύργου, Δευτέρα 14 Νοεμβρίου 2005

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- ✓ www.thisavros.gr
- ✓ www.e-city.gr
- ✓ www.mani.gr
- ✓ www.stephanion.gr
- ✓ www.papigo.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	1-2
Νερό: γεννήτωρ των πάντων.....	3-4
Διαχείριση του νερού.....	4-5
Κρήνες ιστορική αναδρομή.....	5-11
Τύποι κρηνών στην Οθωμανική αρχιτεκτονική παράδοση	11-13
Κατασκευή και διακόσμηση.....	13-16
Οι δημιουργοί.....	17-18
Εθιμα, δοξασίες και θρύλοι για τις κρήνες.....	18-22
Παρακμή και αναβίωση.....	22-23
Χωριά της ορεινής Ηλείας με τις βρύσες.....	24-93
Οι 10 «σημαντικότερες» κρήνες της ορεινής Ηλείας.....	94-126
Σχέδια	
Βιβλιογραφία	
Ιστοσελίδες	